

אגעד אנק

על פרשת השבוע

פרשת תרומה תשפ"ג

© כל הזכויות שמורות למו"ל אין לקרוא בזמן התפילה וקריה"ת

בס"ד, בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות לדוא"ל: g.agedank@gmail.com

ויקחו לי תרומה (כ"ה ב)

ברש"י כתב: "לי - לשמיי". וכבר שואלים המפרשים מה בא רש"י להסביר בזה.

אפשר לפרש בדרך רמז עפ"י המשנה באבות "ארבע מידות באדם האומר שלי שלי ושלך שלך - בינוני וכו' האומר שלי שלך ושלך שלך - חסיד" הרי שעיקר המעלה כשאדם יכול למסור את ה"לי" למישהו אחר. בדרך זה ניתן לבאר את הפסוק ויקחו "לי" תרומה, תתן את ה"לי" לתרומה את מה ששייך לך - תמסור לשני. ועד כמה יכול אדם למסור את ה"לי" בדגות הכי גבוהות ניתן ללמוד מהמעשה הבא שהובא ב"דרשו" בשם רינה של תורה: סיפור מדמים סופר על ידי אחד מנכדי הגאון רבי אהרן בקשט: הוא נודע בשם "השאוולר רב", ונקרא בשם 'רבי ארצ'יק' והיה אחד מבכירי תלמידי ישיבת סלבודקה. באחד הימים פנה אליו הסבא מסלבודקה וביקש ממנו לכהן כראש הישיבה. באותה תקופה סלבודקה היתה הישיבה החשובה ביותר באירופה, ולכהן בה כראש ישיבה היה התפקיד הנכסף ביותר בעולם הישיבות.

ר' ארצ'יק השיב כי לפני שיוכל לקבל את התפקיד הנכבד, דרושים לו מספר ימים כדי לבדוק משהו. כמה ימים לאחר מכן הוא חזר אל הסבא ואמר לו כי הוא מצטער אך אינו יכול לקבל על עצמו את התפקיד. הסבא הופתע מתשובתו ושאל אותו מדוע, אך הוא התחמק מתשובה.

במשך מספר שבועות, ניסה הסבא לשכנע אותו לגלות מדוע אינו יכול להיות ראש הישיבה, ללא הצלחה. בסופו של דבר, ציווה עליו הסבא בגזרת רב לגלות לו את הסיבה. ואז הרב סיפר:

"כשהייתי בחור התארסתי עם אחת מבנותיו של רבי שרגא פייבל פרנק, שהיה תלמיד חכם ובנוסף איש עסקים עשיר מאוד שתמך בלומדי תורה. הוא נפטר מדלקת ריאות בגיל 43 והותיר אחריו אלמנה עם ארבע בנות. בצוואתו הוא ציווה כי כל בנותיו ינשאו לתלמידי חכמים בעלי שיעור קומה, שיתמנו בסופו של דבר לראשי ישיבה, והרכוש שהשאיר יספק להם את המחיה הדרושה להם.

אלמנתו של רבי שרגא פייבל, 'גולדה', לקחה את המשימה ברצינות רבה וחקרה ביסודיות אחרי כל הצעת שידוך, ואכן כל ארבעת חתניה הפכו ברבות הימים לראשי ישיבה. אולם הבת הבכורה שלה התארסה לחילה

איתי. בתקופת האירוסין שלנו, המשיך ר' ארצ'יק, "חמותי לעתיד וכלתי שאלו אותי אם אני מעוניין לראות את המפעל המשפחתי. הייתי חתן מאוד נרגש והשבתי, בטח!... הם לקחו אותי אל המפעל ובמהלך הביקור, שאלתי כמה שאלות שסיקרנו אותי, כיצד הם עושים את זה, מדוע הם עושים כך, לאן הם שולחים את הסחורה וכו'.

"למחרת קראה לי אם הכלה והודיעה לי: 'אנחנו מבטלים את השידוך'. הייתי המום, היה זה שידוך מהסוג שתמיד רציתי! והאם המשיכה: 'הכלה הזו נחשבת לשידוך הטוב ביותר, בעלי ז"ל ואני רוצים רק חתנים שיהיו ראשי ישיבות וגדולי ישראל בעתיד. האופן בו שאלת אתמול את השאלות גרם לי להבין שאתה יותר מתעניין בעסקים מלימוד תורה, ואין בך את היכולת להפוך לראש ישיבה".

ר' ארצ'יק הסביר לסבא מסלבודקה, כי לפני קבלת תפקיד ראש הישיבה הגדולה והיוקרתית ביותר בעולם, הוא ביקש לבדוק שני דברים. האחד, לראות אם האלמנה עדיין בחיים, מכיוון שהוא אינו רוצה לפגוע בה בכך שתבין שהיא ויתרה על מי שהפך להיות ראש ישיבה גדול. ושנית, לבדוק אם כלתו לשעבר אכן נישאה למישהו שהפך בעצמו לראש ישיבה. "בקשר לאלמנה, בדקתי את העניין והתברר לי שהיא עדיין בחיים, ולכן החלטתי שאינני מעוניין לפגוע בה ולא אקח על עצמי את התפקיד. בקשר לבעלה של ארוסתי לשעבר, עוד לא הספקתי לברר".

כעבור שבוע, חזר ר' ארצ'יק אל הסבא וסיפר כי נודע לו שבעלה של הבת הינו רבי משה מרדכי אפשטיין, עילוי הלומד בכלל, אך מעולם לא הפך לראש ישיבה. הוא ביקש מהסבא להציע לו את התפקיד הנכבד, כדי שהאלמנה תשמח על ההחלטה להשיא את בתה לו!

וכך היה... רבי משה מרדכי אפשטיין התמנה לראש ישיבת סלבודקה, ומאוחר יותר כיהן כראש ישיבת חברון בארץ ישראל.

"אתם קולטים עד כמה הסיפור מדהים?" מתרגש הנכד. "האלמנה זורקת אותו מפני שלטענתה הוא אינו טוב מספיק כדי להיות ראש ישיבה, וכשנקראת בפני ההזדמנות להפוך לאחד מראשי הישיבות המפורסמות בעולם, ולהוכיח לה שטענתה - הוא מעדיף לוותר על כך, העיקר לא לפגוע באותה אשה".

שאלות לפי א' ב' על הפרשה - עם רש"י. (מהרב מ. אלינגר)

- א. מהדמויות המצוירות ביריעות המשכן (כו, א) ב. מאיזו תרומה עשו את האדנים (כה, ב). ג. פירוש המילה "קומתו" (כה, כג). ד. כצד זה, העמידו את המנורה (כו, לה). ה. משמעות "תרומה" (כה, ב). ו. מה פירוש "מסך הפתח" (כו, לו). ז. תרגום של "פעמותיו"- בארון (כה, יב). ח. משמעות "נבוב" (כו, ח) משמעות "חשוקים" (כו, יא). ט. בהם יהיו בדי הארון לעולם (כה, טו). י. מי הביא את עצי השטים למצרים (כה, ה). יא. משמעות "זר" (כה, יא). יב. מה שמו בכפותיו של השלחן (כה, כט). יג. השולחן מסמל (כה, כד). יד. משמעות המלה "יתדות" (כו, יט). יו. תרגום של "תחש" (כה, ה) מלה נרדפת ל"כרכב" (כו, ה). ע. גובה החלל, בין כנפי הכרובים לכפורת (כה, כ). פ. מהו "שש" (כה, ד) פרוכת בלשון חכמים (כו, לא). צ. מהם "מלקחיים" (כה, לח). ק. תבניות לחם הפנים, נקראות (כה, כט). ר. כצורתה עשוי המכבר (כו, ד). ש. כצורתם עשויים ידות הקרשים (כו, יז). ת. כצורת פניו היו הכרובים (כה, יח)

שאלות לפי א' ב' על הפרשה - בלי רש"י. (מהרב מ. אלינגר)

- א. צמר צבוע (כה, ד) ב. מומות אחיזה (כה, כח). ג. מקישימי המנורה (כה, לג). ד. ד' יעשה מבין הכרובים (כה, כב). ה. כינוי ללוחות הברית (כה, כא). ו. מתלה (כו, לו). ז. "כתר" לשלשה כלים (כה, יא ועוד). ח. תכנון- אומנות (כו, א). ט. רוחב מסגרת השלחן (כה, כה). י. נועצים אותו באדמה (כו, יט). יא. חלק בגוף- מצידו הראש (כו, יד). יב. כנגד (כה, כז). יג. צבועים באדום (כה, ה) מצוירים, מחוטבים (כה, לג). יד. דרום (כו, ט). טו. דבר הנגזר, נסחב על הארץ (כו, יב). ע. נוסף על הנצרך (כו, יג). פ. מכוונים אחד אל השני (כה, כ). צ. עטיפה מבחוץ (כה, יג). ק. סוף (כה, יט) גובה (כו, יח). ר. צורה גאומטרית (כו, א) ש. פשתן (כו, טז). ת. מרכזי- אמצעי (כו, כח)

כאשר נודע הסיפור 'לחפץ חיים', הוא אמר כי ברצונו לפגוש את ר' ארצי'ק, וכאשר אכן פגש אותו, הוא קם לכבודו ונשק לו.

(טעם הצבי)

ויקחו לי תרומה (כ"ה ב)

בכל התורה כולה כשכתוב 'כל' זה בא לרבות. מה זה בא לרבות? חרש, שוטה, קטן? מה בא לרבות "כל איש"?

שמעתי פעם מהגאון ר' לייב בארון זצ"ל, הוא היה יהודי שלמד אצל ר' אלחנן וזכה לאריכות ימים, הוא נפטר בגיל מאה לפני כמה שנים. שמעתי ממנו פשוט נפלא על פי מעשה שהיה עם החפץ חיים, כדאי לדעת את המעשה. אחר כך אמרו לי שהסיפור הזה גם נדפס בחפץ חיים על התורה שהדפיס ר' שמואל גריימן זצ"ל. אבל אני שמעתי ממנו את הסיפור מכלי ראשון.

לחפץ חיים היתה ישיבה בראדין, בהתחלה בני הישיבה למדו בבית כנסת בעיר, אבל בהמשך כבר היה צפוף בבית כנסת וזה הפריע למתפללים, החליט החפץ חיים שצריך לבנות בית מדרש לישיבה. לבנות בית מדרש עולה כסף, וכסף זה זמן, וזמן זה דפי גמרא, זה חיי נצח. החפץ חיים צריך עכשיו להתחיל לכתת רגלים על פתחי נדיבים כדי לבנות בית מדרש לישיבה.

אתם יודעים מה זה זמן בשביל החפץ חיים? לחפץ חיים כמעט ולא היו ספרים, היום לכל ילד בר מצוה יש ספרייה יותר ממה שהיה לחפץ חיים, כשהוא היה צריך ספרים בשביל לכתוב את המשנה ברורה הוא היה לוקח ספרים בהשאלה. שאלו אותו: למה אין לך ספרים? אמר החפץ חיים: אני בוכה גם על הספרים שיש לי, לקנות ספר צריך כסף ולהשיג כסף לוקח זמן, בזמן הזה הייתי יכול ללמוד עוד כמה דפי גמרא. ועכשיו לעת זקנה, החפץ חיים צריך לסגור את הגמרא לרוץ על פתחי נדיבים.

אבל היה לו סייעתא דשמיא מופלאה, בכפר קטן ליד ראדין היה יהודי אמיד, יהודי מבוגר בעל אמצעים, שהיה חשוך בנים לא עליכם, קראו לו ר' משה גרוברקאפ. הוא שמע שהחפץ חיים רוצה לבנות בית מדרש, הוא אמר לאשתו הצדקנית: אנחנו יש לנו חסכוניות מכל החיים, ילדים אין לנו, לקבר לא לוקחים כלום, ניקח את כל החסכוניות ונשקיע את זה בבית מדרש לחפץ חיים, זה ישאר לנו לנצח נצחים. אומר ועושה, הוא נסע לראדין עם אשתו ובא אל החפץ חיים עם ההצעה הזאת.

טוב, מה מתבקש כעת? החפץ חיים היה צריך להוציא בראנפן לשנות איתו לחיים ולהגיד נשמת, נכון? החפץ חיים היה צריך לקפוץ על המציאה, לא צריך לסגור את הגמרא. "כי לא מחשבותי מחשבותיכם נאום ה'" - זה פשוט שאנחנו לא יודעים את המחשבות של הקב"ה, אבל גם הראש של גדולי ישראל זה לא הראש שלנו, רבותי. החפץ חיים תפס בידיו הקדושות את היד של ר' משה ואמר לו בחמימות: ר' משה ר' משה, וואס מיט אייך? איך עולה על דעתך כזה רעיון? אתה לא יודע שהתורה שייכת לכלל ישראל? כל יהודי צריך שיהיה לו חלק בתורה. יש יהודים שבילדותם לא זכו ללמוד, והיום הם צריכים לעבוד מהבוקר עד הלילה, מגיעים בלילה לדף היומי ונרדמים על הגמרא, איך יהיה להם זכות של תורה? יהיה להם בבית קופה של ישיבת ראדין, כל יום הם ישימו שם כמה קופיקעס, עם זה הם יזכו שיהיה להם חלק בתורה. אתה רוצה לתת את הכל, מה יהיה עם כל היהודים האלה? לא שייך.

אתם מכירים היום ראש ישיבה אחד שהיה מסרב לכזאת הצעה? היהודי היה בהלם. הוא לא התייאש, הוא אומר: רבי'ה, איפה נשמע דבר כזה בישראל, יהודי רוצה לתת לתורה ולא נותנים לו? אמר לו החפץ חיים: אתה צודק, אבל מה עם כלל ישראל? החפץ חיים היה רבם של ישראל. ר' משה לא ויתר, הוא אמר לחפץ חיים: אני רוצה ללכת עם הרבי'ה לדין תורה. איפה אפשר ללכת לדין תורה? אצל רבן של כל בני הגולה ר' חיים עוזר שיושב בוילנא.

קבעו זמן עם החפץ חיים ונסעו לר' חיים עוזר לדין תורה. מעשה שהיה, אני שמעתי מר' לייב בארון את הסיפור. הגיעו לר' חיים עוזר, היהודי טוען את הטענות שלו, החפץ חיים טוען את הטענות.

אמר ר' חיים עוזר: מצד אחד, יש לנו כאן פסק של המשנה ברורה שאומר שהתורה שייכת לכלל ישראל, טענה חזקה, וכי אפשר לחלוק על המשנה ברורה? אבל מצד שני אומר ר' חיים עוזר: היהודי גם טוען טענה חזקה, יהודי רוצה לתת לתורה ולא נותנים לו? אז מה עושים ככהאי גוונא? תעשו פשרה. מה הפשרה? כותל המזרח והארון קודש יהיו שייכים לר' משה גרוברקאפ, ושאר הכתלים יהיו שייכים לכלל ישראל. כך היה הפסק של ר' חיים עוזר.

סיפר ר' לייב בארון: אני הייתי בראדין, ואני זוכר שעל כותל המזרח היה כתוב 'זאת נדבת הנדיב הצדיק ר' משה גרוברקאפ ואשתו הצדקנית'. כשהם יצאו, אמר ר' משה לחפץ חיים: היה לנו דין תורה, זה כבר נגמר,

עכשיו אני רוצה ברכה. בירך אותו החפץ חיים שיזכה להגיע לשנים שלו, של החפץ חיים. עד כאן הסיפור.

(הגר"א דיסקין)

ויקחו לי תרומה (כה, ב)

למה התורה לא ממשיכה מפרשת יתרו לפרשת תרומה? למה התורה "חוצצת" עם פרשת משפטים?

אומר בית הלוי תירוף נפלא - הקב"ה אמר כאן למשה רבינו יסוד. אתה הולך לקבל תרומות מבני ישראל, תזהיר אותם! אני לא רוצה לקבל תרומות שלא עברו את המסנת של משפט הצדק. לכן שמתי את פרשת משפטים בין מעמד הר סיני, לפרשת תרומה.

לפני שאדם מוציא את התרומה מהכיס, תבדוק אם התרומה הזאת נקיה. אם התרומה לא נקיה, אני לא רוצה אותה בתרומת המשכן!

אומר הנביא {ישעיה נו, א} שמרו משפט ועשו צדקה. ישנם הרבה אנשים שנותנים צדקה. הצדקה שלהם באה, כי הכסף שלהם לא כשר. לדוגמא:

יש בן-אדם שמשלם 20 שנה ביטוח על הדירה. כמה עולה ביטוח?! 100 ₪ לחודש.

חלפו להם 25 שנים. לילה אחד הוא נסע לחתונה, נכנסו גנבים רח"ל, וגנבו את כל מה שהיה לו בסלון.

מזמינים משטרה ... מגיע בבוקר ויקטור השוטר, שם אבקה כדי לבדוק תביעות אצבע ...

"מה לקחו?"

"לקחו הכל, חוץ מחמותי. לא נישאר לאשתי אפילו עגיל אחד!!!" ויקטור השוטר כותב הערכת נזק "\$30,000". שולחים לחברת הביטוח... ברוך ה', אחרי 30 יום, הוא מקבל צ'ק מחברת מנורה 186,000 ₪!

ברוך ה', לא הכל שלי... "ריבוננו של עולם, מזמן רציתי לתרום לבית הכנסת פרוכת יפה, גם לראש השנה וגם לכיפור, זה עולה 18,000 ₪. הוא רושם על זה "לעני זכריה בן שלום, נדבת חברת מנורה".

מנורה תרמה את הפרוכת, זה לא שלו. כי הרי לא גנבו לו את התכשיטים!

מה אתה תורם פרוכת?! זה כסף גנוב!

אומר הגאון מוילנה - אמר רשב"י "בואו ונצא החוצה. אני לא יודע ממה נבנה בית הכנסת הזה, ואיזה אנשים בנו אותו".

הולך בן-אדם, ומעכב את שכר הפועלים שלו בשלושה ימים.

אומרת התורה {ויקרא יט, יג} ... לא תלין פעלת שכיר איתך עד בוקר.

אומר בעל הבית: "נישים את ה-300,000\$ משכורות, שלושה ימים בבורסה, נרוויח 4% ... מה זה משנה לעובדים?! הם יצליחו לחיות עוד שלושה ימים בלי משכורת".

אה, אבל אתה עובר על {ויקרא יט, יג} לא תלין פעולת שכיר איתך עד בוקר?!

"לא, עובד... זה בשביל הכולל של אחי... אני נותן את הכסף הזה לצדקה" הקב"ה לא רוצה את הצדקה הזאת, שנאמר {ישעיה נו, א} שמרו משפט ועשו צדקה! ...

אומר הבית הלוי - לכן קדמה פרשת משפטים, לפרשת תרומה. תחילת הציווי על המשכן, מתחיל בפרשת יתרו.

אומר הקב"ה למשה: "תעשה משכן, אבל לפני שאני מצוה אותך להביא תרומות למשכן, תצטרך לעבור קודם את פרשת משפטים, כדי לבדוק אם הכסף הזה כשר או לא".

כסף לא כשר מפריע בעבודת ה' ... בבית המדרש. סידור שנעשה שלא בקדושה, התפילות לא מתקבלות מתוכו ...

ממילא, באה פרשת משפטים, ו"מעכבת" את התרומה שנעשית שלא בכשרות. לכן באה פרשת משפטים, ומקדימה את פרשת תרומה.

(ברוך שאמר)

דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה (כה, ב)

התמיהה ידועה, מדוע כתב "ויקחו" ולא כתב "ויתנו", ונראה לבאר באופן פשוט, עפ"י משל לראובן ושמעון שנסעו בדרך ליריד, הנסיעה היתה ארוכה, ולראובן נגמר האוכל, ביקש ראובן לשמעון שיתן לו מהאוכל שלו, וכשיגיעו למחוז חפצם, יחזיר לו. אחרי ששהו ביריד, פנה שמעון לחזור לביתו, אבל ראובן עדיין רצה להתעכב בדרך, ביקש ראובן לשמעון שיקח לו חלק מחבילותיו בעגלתו, ויתנם לו כשיגיע אל ביתו.

הנה, כשביקש ראובן לשמעון מהאוכל אמר לו: "תן לי מהאוכל שלך", אבל כשביקשו שיוביל את חבילותיו לביתו אמר לו "קח לי את החבילות הללו", כיוון שהחבילות הם הרי של ראובן וכל הבקשה משמעון היא רק להעביר אותם ממקום זה אל מקום זה, ורק כשמעון היה צריך להוציא מהאוכל שלו ולתת לראובן אז שייך לשון של נתינה. ופשוט. ובזה מבואר היטיב, כי כאן כשצריך לתרום למלאכת המשכן שהיא דירה לשכינה כביכול, לא

שייך לומר "תתנו" תרומה להקב"ה כיוון ש"לי הכסף ולי הזהב נאם ה'", רק שייך שנוביל את הכסף מהבית הפרטי שלנו אל המשכן לכן אמר "ויקחו" לי תרומה".

ועורות תחשים (כה, ה)

ברש"י: תחשים לא היה אלא לשעה והרבה גוונים היו לה לכן מתרגם ססגונא ששש ומתפאר בגוונים שלו וכו' עד כאן. ויש לדקדק מנין לו לרש"י ז"ל שתיבת ססגונא הוא פירוש על תיבת תחש ששש ומתפאר, דלמא שמו כן הוא בלשון ארמי כמו כל שאר מלות. ועוד קשה למה עשה רש"י ז"ל פירוש על התרגום דוקא כאן במלה זו. ויש לבאר דהנה ידוע דלכל הבהמות והחיות היה אדם הראשון קורא להם שמות וכל נפש חיה אשר יקרא לו אדם שם הוא שמו לעולם. ואחר כך בדור הפלגה נתחדשו הרבה לשונות והלשון הארמי גם כן נתחדש באותו הזמן. והנה רש"י ז"ל כתב כאן דתחש לא היה אלא לשעה זו לצורך בנין המשכן. נמצא דבשעת דור הפלגה לא היה תחש בעולם וגם השתא ליכא. אם כן קשה למה קרא אותו התרגום ססגונא מנין לו לחדש שם זה רק הוה ליה לתרגם כמו לשון המקרא. לכן כתב רש"י ז"ל לכן מתרגם ססגונא לפי שמתפאר וכו' אבל באמת אין זה השם של התחש:

(חונת התורה)

"ועשו ארון עצי שיטים" (כה, י)

בכל כלי המשכן כתוב 'ועשית'. 'ועשית שולחן'. 'ועשית מנורת זהב טהור'. בלשון יחיד. אבל בארון כתוב 'ועשו' בלשון רבים, למה? כתוב במדרש (שמות רבה פרשה לד אות ב): השולחן זה כתר מלכות, המנורה ומזבח הזהב זה כתר כהונה, והארון זה כתר תורה, התורה שייכת לכל כלל ישראל, תורה מונחת בקרן זוית כל הרוצה ליטול יבא ויטול, לכן בארון כתוב 'ועשו' בלשון רבים, כי התורה שייכת לכולם. אבל השאלה שנשאלת על המדרש, אם הארון שייך לכולם למה בפרשת הארון עצמו כתוב בהמשך הכל בלשון יחיד 'ויצקת לו ארבע טבעות זהב' 'ועשית בדי עצי שטים' 'והבאת את הבדים בטבעות' התשובה היא, שהתורה בכללות באמת שייכת לכולם, אבל איזה חלק בתורה יש לכל אחד? זה כל אחד לפי טבעו. אחד לומד הלכה, אחד אגדה, אחד ש"ס, אחד פוסקים, אחד שולחן ערוך, אחד יורה דעה, אחד אורח חיים, אחד אבן העזר, אחד בבלי, אחד החזקת תורה, כל אחד החלק שלו. לכן 'ועשו' נאמר בלשון רבים, כי לכולם יש חלק בתורה. אבל פרטי הדינים נאמרו בלשון יחיד, משום שלכל אחד ואחד יש את החלק שלו.

ומענין לענין באותו ענין, הזכרנו את זה פעם. סיפר ר' נתן איינפלד שיאריך ימים, הוא היה פעם אצל הסטייפלער זכר צדיק וקדוש לברכה, ובא אליו יהודי שהבית שלו נפגשה עם בחור שיש לו לב זהב, כולו נתינה. אבל הבחור הזה הצהיר שתורה לא שייכת אליו, איך אומרים בעברית? זה לא הקטע שלו. לא שיעור ולא דף היומי, הוא הסתכסך עם התורה, הצליחו להשניא עליו את הלימוד. עם תורה הוא לא, אבל יש לו לב זהב.

הרים הסטייפלער את העיניים שלו ואמר לו: אם אתה רוצה שהבית שלך לא תקום בתחיית המתים תעשה את השידוך הזה. והביא לו הסטייפלער על כך את הגמרא בסוף מסכת כתובות (דף קיא ע"ב), 'יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל' כל המשתמש באור תורה - אור תורה מחיהו, וכל שאין משתמש באור תורה - אין אור תורה מחיהו. אמר לו הסטייפלער: כל יהודי צריך שיהיה לו איזה חלק בתורה, בלי זה הוא לא יקום לתחיית המתים. ולמעשה השידוך לא יצא. סיפר ר' נתן איינפלד, כמה גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחיהיהם: שנים אחרי זה הוא נסע לארצות הברית, הוא היה בניו יורק בדינר לכולל חזון איש והוא סיפר שם את הסיפור הזה. אחרי הדינר ניגש אליו יהודי גביר, כולו רועד מהתרגשות, הוא אמר לו: הערב עמדתי לשבור צלחת לבת שלי בדיוק עם כזה טיפוס של בחור, אתה הגעת בשעת האפס. כל יהודי צריך שיהיה לו איזה חלק בתורה, לכל אחד יש את החלק שלו, יש כאלו שהחלק שלהם זה החזקת תורה. אבל כל אחד צריך שיהיה דוקא 'ויצקת' 'ועשית', כל אחד לפי כוחו, כמו שהראש ישיבה ר' גרשון שיאריך ימים אומר: כל אחד לפי טבעו. כל אחד צריך ללמוד לפי הטבע שלו.

(נחל אליהו)

שמן למאר (כה, ו)

כתיב 'למאר' חסר, ובפ' ויקהל כתיב למאור מלא, וי"ל ע"פ הגמ' בשבת (פה, א) 'בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו ס' רבוא של מלאכי השרת לכאוי"א מישראל וקשרו לו ב' כתרים כו' וכיון שחטאו ישראל, ירדו ק"כ רבוא מלאכי חבלה ופירקום כו' וכולן זכה משה ונטלן כו"', וכתבו התוס', ששני הכתרים של הוד היו, לפיכך כשנטל משה קרן אור פניו, ומבואר דלפני מעשה העגל הי' כל ישראל קורן עור פניהם כמו של משה,

ונמצא שלא הוצרכו למאור כשנכנסו למשכן, שאור פניהם הי' קורן ומאיר, ולכן כתיב למאר חסר. אבל בפ' ויקהל שהי' אחר מעשה העגל, שכבר פירקו קרני ההוד, אז היו צריכין למאור ממש, כמ"ש בתנחומא תצוה (סי' ד') 'ויקחו אליך בשבילך שאתה רואה להיכן אתה נכנס ויוצא' ולכן כתיב שם למאור מלא. וגם לדעת התוס' בשבת (כב, ב) דכל מ' שנה לא הוצרכו לאור שעמוד הענן הי' מאיר בכל מקום מ"מ הוצרכו בשביל אחר המ' שנה משא"כ לפני מעשה העגל שאלמלי לא חטאו הי' נשאר קירון העור להם ולדורותם.

(טעמא דקרא)

בטבעת הארון יהיו הבדים לא יסרו ממנו (כה, טו)

יש להבין הטעם למה נשתנה דינם של בדי הארון מבדי השלחן והמזבח ששם היו קבועים רק בעת מסעם, ואילו כאן היו קבועים תמיד. מתרצים המפרשים (בספר 'משך חכמה' 'אפריון' וכן כתב החפץ חיים בספרו "שם עולם" (חלק א' פי"ז) וכבר קדמם האלשיך הק'), לפי דברי הגמרא (סוטה לה, א) שהארון היה נושא את נושאו, וכל מה שנצטוו 'בכתף ישאו' היה רק בכדי להראות שיש מצווה לסייע ולהחזיק את הלומדי תורה, שהארון הרי מרמז על כתר תורה. וכשמסייע ומחזיק את התורה, נדמה לו שהוא נושא את הארון - את הלומדי תורה. אבל באמת "הארון נושא את נושאו", ולכן, היו הבדים קבועים בארון להראות לזכרון עולם שהתלמידי חכמים הם הם המחזיקים את בעלי המשא ומתן. ועוד, שאף בעת שאין התלמיד חכם נצרך לסייעו של הנותן, כיוון שנתן לו בעת שנצרך, ממשין הנותן לקבל בזכותו של התלמיד חכם גם הלאה. ובוזה מבאר החפץ חיים שם, את לשון הכתוב "עץ חיים היא למחזיקים בה", ולמה לא כתב "למחזיקים אותה"? אלא, יבואר עפ"י משל, שאב ובנו הקט עוברים בדרכם וחוצים נהר שוטף ושוצף אומר הבן לאביו: תחזיק אותי חזק שלא אפול למים! עונה לו אביו: אני מרים אותך, רק תזהר להחזיק בי חזק!. (הנסמך תמיד מחזיק בסומך, ואילו הסומך מחזיק את הנסמך) על זה הדרך נאמר כאן: עץ חיים היא למחזיקים בה" שהתורה היא היא המחזיקה את בעלי הממון.

בעניין הזה, מספר הרב אליהו דיסקין סיפור נורא: לפני למעלה מארבעים שנה, היה בחור באמריקה שלמד בתיכון, והתחיל גם ללמוד באוניברסיטה כי אבא שלו רצה שיהיה לו "תכלית" שיהיה עו"ד או רופא וכדומ'. הוא רק לא ידע שה"תכלית" זה לימוד התורה... עכ"פ, הבן, חשקה נפשו בתורה. אמר לאביו: אני רוצה ללמוד. אמר לו האב: אני מוכן שנה אחת שתלמד אבל אח"כ תחזור לאוניברסיטה. נסע הבחור לארץ ישראל, וזכה ללמוד אצל הגה"צ רבי אליהו לופייאן בכפר חסידים בשנתו האחרונה. אחרי שנה הוא חזר הביתה, וכמובן שלא רצה לבזבז את שנותיו בלימודי הבל, פנה אל אביו ואמר לו: "הרי עוד מעט כבר אני מגיע לשידוכים, תן לי ללמוד עד החתונה, ואני מוכן ללמוד כאן בלייקווד ולא לנסוע לארץ ישראל", אמר לו אביו שהוא מוכן, אבל בתנאי אחד: שיותר אתה לא מבקש, ואחרי החתונה אתה אכן הולך לאוניברסיטה". הוא הסכים. אחרי כמה חדשים הוא אכן התארס, בין האירוסים לחתונה הוא התחיל לאבד מצב רוח, כיוון שידע שאחרי החתונה אין לו שום ברירה וחייב יהיה להפסיק ללמוד. ומיום ליום ירד לו השמחת חיים'. והאבא רואה ולא יודע מה לעשות, מצד אחד הוא רוצה את טובת בנו שיהיה לו מקצוע ביד, ומצד שני הבן לגמרי מאבד את חדות החיים. כמה שיותר התקרב זמן החתונה שקע הבחור יותר בעצבות. ביום לפני החופה, קרא האב לבנו ואמר לו: "אני יודע בדיוק מה עובר עליך, אני רציתי את האושר שלך אבל אני רואה שאתה לא מאושר מזה, דיברתי עם אמא, והחלטנו שיותר חשוב לנו שתהיה שמח, לכן, חמש שנים אחרי החתונה אתה יכול להמשיך ללמוד כאברך בלייקווד, ואנחנו מפרנסים אותך "קעסט" חמש שנים.

שבועיים אחרי החתונה, האבא קיבל "דום לב", הוא היה במוות קליני, והרופאים לא נתנו לו שום סיכוי, והנה בניסי ניסים חזר לאיתנו עד לתיפקוד מלא. ביום שנגמר החמש שנים מהחתונה, קיבל האב שוב "דום לב", ונסתלק לבית עולמו!

אמרו: אם היה יודע מי מחזיק את מי, היה לוקח על עצמו חמישים שנה! ודבר נוסף, שכל החמש שנים כולם חשבו שהאב מחזיק את בנו, אבל אח"כ נוכחו שהבן הוא הוא החזיק אביו! "עץ חיים היא למחזיקים בה".

עם רעיון זה מסביר ה"פנים יפות" (ועוד הרבה מפרשים) את תחילת הפרשה 'ויקחו לי תרומה' למה לא אמר "ויתנו"? כיוון שרק נדמה לנו שאנו "נותנים" בעוד שאנו רק "לוקחים". ומוסיף לבאר את דברי רש"י "לי - לשמיי", שאף שע"י התרומה וודאי שתתעשר מזה, ותזכה בחיים, אמנם את התרומה תתן רק "לשמיי" לשם מצוה ולא לשם השכר הבא מזה.

(ציוני תורה)

ועשית שנים כרבים זהב (כה, יח)

העסקנים שבאים להתרים ומתלווים עם אדם חשוב, הרי הם ככופים בכת, למטרת צדקה מותר, אך לא לנדבת המשכן, לכן לא באו משה ואהרן להתרימים והוסיף הכתב סופר שכן מדויק מלשון הפסוק 'ידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה, מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי', וקשה שפתח בלשון 'ויקחו' ולא 'ותקחו', וסיים 'תקחו את תרומתי', ולא 'יקחו את תרומתי'?

ותירץ שכן דרך העסקנים שאם הם צריכים לקבץ נדבות עבור מטרה שאינה חשובה כ"כ בכדי לעורר לב האנשים לנדב להם, אזי הם מתלווים עם אדם חשוב שייראה כאילו המטרה היא חשובה עד מאד. גם זה הוא כעין 'ממשכנין על הצדקה', שאינך יכול להתנגד מול אדם חשוב כזה, הרי זה ממש הפעלה של אלימות. ואין הנותן נותן מנדבת לבו בשלימות. אילו לא היה בא עם אדם החשוב, לא היה נותן כלל או היה נותן מעט. אמנם אף שלגבי צדקה מותר לעשות כן, כשיש מטרה אמיתית, היות וע"פ דין ממשכנין על הצדקה, אך לגבי נדבת המשכן, אילו היו משה ואהרן מסתובבים מאהל לאהל לבקש עבור נדבת המשכן, לא היתה התרומה בלב שלם, שאף שאם לא היה רוצה לתת, יתן לכבוד הצדיקים, ועם נתינות כאלה אי אפשר לבנות משכן להשי"ת. כי רחמנא לבא בעי, לכן אמר ה' שאנשים פשוטים יבואו לגבות, שכשהם באים, יוכל כל אדם לענות בשלילה ולא לתת, ואם יחליט לתת, הרי זו נדבת לב טהורה, והמתאמת לקדושין שבין הקב"ה לכנסת ישראל.

ועפ"ז מיישב הכת"ס לשון הכתוב, 'ויקחו לי תרומה', ולא 'ותקחו לי תרומה', שאם משה ואהרן יתרימו את הקהל, לא יהיה זה 'לי לשמי', אלא כמו שנהגו היום שתורמים 'לשמו ולתפארתו של נדיב או רב פלוני', לגבי צדקה זה כשר לתת כיון שהגרמ"ק ביקש, שגם זה נכלל בממשכנין על הצדקה. אך למשכן ה' צריך שיהיה נקי לכבוד ה'.

גם סיפורי מופת של שקר, נכלל ב'ממשכנין על הצדקה'

אחד מהקופות צדקה שאלו את הגר"ש אלישיב אם מותר לספר סיפורי שוא ושקר על מופתים שהיו ע"י הבטחה לקופת הצדקה, כדי לשכנע את העם לתת לקופת הצדקה. והשיב שגם זה נכלל בממשכנין על הצדקה. לאחר שהדפיסו את הסיפור, צו למחוק אותו והתכחשו שלא אמר כן מעולם, אך בידוע ומכירי מבפנים שהמעשה אמת. כי כל מה שמספרים שהבטיחו לקופה זו ונושעו, אין לזה שייכות לצדקה שהוא נותן, הנה יש כאן משפחה שאין להם על שבת, מעיקר הדין היו צריכים לכפות לתת להם צדקה, יהיה איך שיהיה, לכן מאספים קופת הצדקה אוסף של מעשיות שרובם לא היו ומדפיסים ומחלקים בתיבות דואר, ואנשים מאמינים, כאילו הקב"ה השתדך דווקא עם קופה זו, שזה ממש משחק ילדים, אך כך משכנעים את האדם אולי גם אני אוכל להוושע ע"י הקופה הזו. ומתקשר למספר שלהם ותורם. [ונדמה לו שאילו יתן לשכנו עני, לא יוושע כך. דמיונות שוא].

אף שהבאים המציאו את המעשיות שלא היו ולא נבראו, והתיר הגר"ש כדין ממשכנין על הצדקה, כמו שמותר להכות במקלות, יותר קל לשמוע ולהאמין במעשה שלא היה ולא נברא. כך זה כשר רק לגבי צדקה, אך בנדבת המשכן שהוא קדושין בין כנסת ישראל להקב"ה צריך שיהיה 'מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי'. בתחילה נאמר 'ויקחו לי', לא משה ואהרן יתרימו אותם, כדי שתהיה נתינתן לשמה, ואח"כ תקחו אתם את התרומה בסוף. באופן שלא ידעו משה ואהרן כמה נתת, תתן לא לשם משה ולא לשם אהרן, רק לשמו יתברך לבד.

אילו יצטרכו היום לעשות מגבית עבור בית המקדש השלישי, יצטרכו לאסור כל המודעות והפרסומות והתעמולות והפלקטים והבטחות הרבנים וסיפורי המופת והסגולות למיניהם, ה' ירחם. יכול להיות שזו הסיבה שבית שלישי יורד משוכלל מן השמים... כנודע שנחלקו בזה רמב"ם ורש"י. להרמב"ם הוא חיוב לבנות בית השלישי, כמו בית הראשון, אמנם גם שלמה המלך כפה עליהם מס לבנין בית המקדש, כמו שכופים לבנות בית הכנסת ומקוה וחידר, א"כ גם לבית השלישי יהיה מותר לתת שלא לשמה, רק במשכן ראשון שהיה מצב של מומרים לא היו יכולים לתת שלא בנדבת לב, או משום שהם מעות קדושין וצריך שיהיה מתנה גמורה שלא על מנת להחזיר, בלי שום סגולה והטבה כלל.

(הגרמ"י רייזמן)

מאת כל איש אשר ידבנו ליבו תקחו את תרומתי (כה, ב)

אומר המגיד רבי שבתי יודלביץ: מוצאים אנו, כי יש מן התרומות בהן לא הבדילה התורה בין עני לעשיר, בין קמצן לנדיב לב, אלא חייבה כל אחד ואחד ישראל בסכום קצוב - מבלי להתייחס כלל לאמצעים העומדים לרשותו ולמידת נדיבות ליבו. בתרומת המשכן לעומת זאת - מוצאים אנו כי התורה הניחה לכל איש ישראלי מקום להביא בו את נדיבות ליבו לידי ביטוי, ואפשרה לו לתרום ככל אשר ידבנו ליבו.

והנה, התורה מתייחסת אל ה'מרבה' - ו'הממעט', אל 'נדיב הלב' - ואל זה אשר לא נדבו ליבו, אולם דומה כי כאן המקום לעמוד על סוג שלישי אשר קם בעם ישראל, מי כעמך ישראל, סוג הכורך כאחד את המרבה - עם הממעט... את ה'קמצנות' במיטבה - עם נדיבות הלב שאין למעלה ממנה...

המדובר בדמויות הוד אשר עמדו בעם ישראל וזכרם חקוק לנצח, דמויות הוד של יהודים יקרים ונדיבי לב, אשר ביקשו להקדיש את נדיבותם אך ורק לכבודו יתברך!

הכרובים הם מלאכים קדושים (יחזקאל י) ופניהם פני נערים (סוכה ה:); והקשה הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל, מדוע פירש רש"י את הכתוב: 'ויגרש ה' את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים' - מלאכי חבלה!; ותרץ, שבני הנוער יכולים לגדול ולהיות מלאכים קדושים, או מלאכי חבלה חלילה. תלוי היכן הם שוהים ומבלים! אם על ארון הברית ובקודש הקדשים, אזי יהיו למלאכים קדושים. ואם הם בחוצות, על אם הדרך, יהיו מלאכי חבלה...

ויקחו לי תרומה

המנחת אלעזר ממונקאטש זצוק"ל מביא מעשה נורא מהפלגת מדרגתו של רבי אייזיק'ל מקאליב ז"ל: אחד מאנשיו היה עשיר מופלג, והיה נוסע בכל שנה לרבי אייזיק'ל על ראש השנה, כנודע שהיה בעל מנגן מופלא שלא מעלמא הדין, והיה תענוג עלאי לשמוע את קולו הנעים בתפילות ימים נוראים. אמנם אשת הגביר לא הבינה מדוע בעלה נוסע מדי שנה נסיעה קשה וארוכה כזאת לשמוע את תפילות הרבי, והיה מטרידה אותו על כך. הגביר רצה מאד ששנה אחת תסע עמו, ואז תבין לבד מה סיבת נסיעתו מדי שנה בשנה, אך לא עלה הדבר בידו, כי בכל שנה היה מניעה אחרת מלבא אל הצדיק על ראש השנה.

פעם אחת היה רבי אייזיק'ל צריך ליסוע מעיר לעיר לאסוף ממון לצורך מצוה נחוצה, הדבר היה בימות החורף והדרך היתה מלאה שלג וכפור, בבואו לבית הנגיד הזה ביקש להתרימו לכבוד המצוה זאת. ועלה מחשבה תמימה בראשו התמים [כלשון מהר"א מבעלזא 'כל היהודים הם תמימים, וההונגרים הם תמימים שבתמימים] שיתן לרבי הצעה כזאת, שאם ינגן הרבי בביתו את פזמון 'ונתנה תוקף' באותו נוסח של ראש השנה, יתן לו את כל ההוצאות של המצוה שהרבי צריך באותה שעה, ולא יצטרך הרבי ליסוע עוד מעיר לעיר לקבץ נדבות. וכך ירוויח שתשמע אשתו את קולו הנעים של הרבי, ושוב לא תטרידהו בכל ערב ראש השנה. הוא לא הבין שיש איזה פגם לבקש מרבי אייזיק'ל שיאמר ונתנה תוקף כמו בראש השנה. ונכנס והציע את הצעתו לפני הרבי, הרבי אמר לו שהוא צריך ג' מאות רייניש, אך אינו יכול להחליט תיכף ומיד, לינו פה הלילה וליום המחרת ישיב לו תשובה. וחזר העשיר לביתו ואמר לאשתו, שיש תקוה שתשמע מחר את הניגון ונתנה תוקף של הרבי שלא שמעה אוזן מעולם. ויהי ממחרת ויאמר רבי אייזיק'ל אל העשיר, הן אמת שזה ענין גדול שאקבל כל הסכום בפעם אחת, ולא אצטרך לבטל תורה עוד, אך מכיון שכש'אייזיק'ל אומר ונתנה תוקף, באותה שעה נעשה בפועל כל מה שכתוב שם, כל פמליא של מעלה באים, ומלאכים יחפזו וחיל ורעדה יאחזו ויאמרו וכו', ובשלמא ר"ה ויוה"כ הרי דבר בעתו מה טוב, ואינו מטריח את המלאכים לחינם, אך אם עתה ביום חרפי פשוט אטריח את כל פמליא של מעלה ומלאכים יחפזו בחינם, וזה אל זה ישאלו מדוע הרעיד אייזיק'ל את כולם, ויאמרו זה לזה שאייזיק'ל נצרך לכסף ולכן הוא אומר 'ונתנה תוקף', המלאכים ישאלו האם בשביל קצת כסף הוא מטריח את כולנו, ואני אתבייש מאד מהם שבשביל ג' מאות רייניש אני אטריח את כל המלאכים... ופטרו לביתו בכמה דינרים בלבד.

מאוצרות המגידים

מאת כל איש אשר ידבנו ליבו תקחו את תרומתי

כתב הכתב סופר ללמד זכות על הנשיאים שלא השתתפו בתחילה בנדבת המשכן עם כל ישראל, שגם זה כדי שתהיה הנתינה מנדבת הלב ולא בכפייה, כי אם ישמעו שהצדיקים כבר נתנו, לא נעים שלא לתת. כמנהג הקדום להתרים עבור הדפסת הספר, והיו הולכים לרבנים הגדולים שיתנו דמי קדימה, וכתבו בתחילה שהרבי נתן, וגם הוא יקח ספר כשיצא מהדפוס, וממנו יראו וכן יעשו, אחר שבאים לעשיר בורשה ומראים לו שהאמרי אמת כבר נתן דמי קדימה, איך לא יתן? וגם זה, הוא כעין כפייה.

כך אילו היו הנשיאים תורמים בראשונה, היה זה כעין כפייה על נדבת המשכן, שהיו ישראל נותנים בלחץ משום שהנשיאים נתנו, וגם זה חסר ב'נדבת הלב', וזה בהגדרת 'באלימותא'. כי יש כמה מיני אלימות, יש כפייה והכאה, ויש תעמולת עסקנים שמשתלטים על מוח של האדם ע"י פרסומות הבטחות של צדיקי הדור, או מעטשינג ביוזנט, שאני נותן כך וכך אם אחרים יתנו בסכום הזה. וכדו'. בוודאי שלגבי צדקה זה כשר וישר, כי ממשכנין על הצדקה, אך תעמולה היא גם כח של אלימות והיא כשרה רק לגבי צדקה ולא לגבי נדבת המשכן, כיון שכאן הולך להיות 'חתונה' בין הקב"ה לכל יחיד מיישראל, צריך שיהיה נתינה טהורה בתכלית השלימות, שלא יהיה כמתנה על מנת להחזיר, לכן סילקו את הנשיאים שיתנו באחרונה, כדי שלא תהיה נתינתם כעין כפייה על נדבת לבן של ישראל. שאילו ישמעו שהנשיא נתן נתינה הגונה, תהיה נדבת הלב רק 97 אחוז, ולכסף קדושין צריך מאה אחוז של נתינה טהורה.

ואעפ"כ היה איזה טענה על נשיאי ישראל, כי היו יכולים לתת בהסתר וצנעא, ובכך היו ממדרים למצוות וגם לא היה כפייה ואלימות ע"י נתינתם.

ושני סוגים נמצאו באותם נדיבי-אמת:

הרים תרומה מכובדת עד מאד: הוא הורה לשני תלמידי החכמים לגשת אל אשתו ולומר לה כי בעלה ציזה ליתן להם מידה שלמה של דינרי זהב! סכום עתק!

שני התנאים נדהמו למשמע הסכום הגבוה, הם חששו פן אשתו של הגביר לא תיאות כה בקלות להעניק סכום כה גדול, אולם כאשר ניגשו אל האשה - נכונה להם הפתעה נוספת...

"האם בעלי אמר ליתן לכם מידה גדושה של דינרים - או מידה מחוקה?" - שאלה האשה, ומשלא ידעו הם להשיב, והסבירו כי הגביר נקט בלשון: 'מידה' סתם - החליטה האשה להעניק להם מידה גדושה, תוך שהיא מסבירה כי אם זו היתה דעתו של בעלה - מה טוב, ואם לא - הרי שמעניקה היא את הסכום העודף על חשבון כתובתה...

כאשר שב רבי עקיבא עם חבריו אל הגביר, בכדי להודות לו על תרומתו הנדיבה - שאלם העשיר: "אימרו לי, האם נתנה לכם אשתי מידה גדושה - או מדיה מחוקה?", ומשסיפרו לו שני הצדיקים את השתלשלות העניינים - החליט הגביר להביע את הערכתו לשיקול דעתה הנבון ולנדיבות ליבה של אשתו, ובו במקום הכפיל את כתובתה...

בירך אפיפוא רבי עקיבא את הגביר בחום, נשקו על ראשו וביקש להפטר ולילך לו לדרך, אלא שבטרם נפרד ממנו הגביר לשום - לא יכול היה להתאפק, ופנה אליו בשאלה: "רבי, מוכרח אני לשאלך... מבין אני כי אל ביתי הגעתם בסופו של יום, לאחר שסובבתם בין בתי העיר כולם. ובכן, מדוע עשיתם זאת? מדוע לא זיכיתם אותי להיות ראשון לדבר מצוה כשם שדרכך, רבי עקיבא, לעשות תמיד?" - הקשה העשיר, והכאב ניכר בקולו.

"מדוע לא נכנסנו אל ביתך? הבה ואומר לך..." - החל רבי עקיבא מסביר: "למעשה, הגענו אל ביתך בתחילת היום, עם בוקר, והטינו אזנינו לשמוע האם הינך ער והאם רשאים אנו כבר להקיש על דלת ביתך בשעה כה מוקדמת.

"בשלב זה - שמענו את שיחתך עם בינך, שיחה בה הורית לו לקנות לארוחת הצהריים מן הירקות הזולים ביותר, ושיחה זו הביאה הותנו לכדי מסקנה - אשר התבררה בדיעבד כמוטעית - על פיה יהא זה חסר תועלת לחלוטין לנסות להתרימך לדבר מצוה! לפיכך פסחנו על ביתך, סובבנו בחבי העיר, ורק בסיום היום, כאשר ראינו כי עיתותינו בידי וכי עדיין זקוקים אנו לכל פרוטה נוספת - החלטנו לנסות את מזלנו ולדפוק על דלתך!" - סיים רבי עקיבא...

אלא שהגביר לא קיבל את הטיעון: "רבי, מה שביני לבין בני - יכול אתה לשמוע. אתה יכול אמנם לעמוד על קמצנותי בענייני שלי מתוך השיחה שניהלתי עם בני. אולם על המידה בה נוהג אני ביני לבין קוני - על כך לא יכולת לעמוד מתוך אותה שיחה! אמנם קמצן אני, בכל הנוגע להנהגת ביתי - מקמץ אני ככל שניתן, אולם בענייני שמים, בכל הנוגע לצדקה ומעשים טובים - שם אינני מקמץ מאומה, וידי פתוחה לרווחה בכל עת!" - סיים הוא, והדברים מאלפים ביותר.

שכן לפנינו דוגמא לאדם קמצן בטבעו, אדם אשר אוחז במידת הקמצנות בחזקה, וכה כבדה היא קמצנות זו - עד שהיא מונעת אותו מלהנות כהוא-זה מכספו ומעושרו הרב! אולם קמצנותו הנוראה, ואף שליטתה המוחלטת של מידה זו בכל אורחותיו - אינם יכולים לה לנדיבות ליבו, נדיבות-לב לכבודו יתברך בלבד, נדיבות לב למילי דשמיא, לכל דבר טוב וראוי!

אין ספק, כי מעלתו של 'קמצן-נדיב' מעין זה - גדולה היא לאין שיעור ממעלתו של זה אשר הנדיבות טבועה באופיו, ורק בעם ישראל ניתן למצוא דוגמא מעין זו לקמצנות ונדיבות המשמשות בערבוביא זו עם זו! הפלא ופלא!

קמצן קדוש

זוהי אפיפוא הדוגמא הראשונה, העוסקת כאמור ביהודים המשלבים את מידת הקמצנות עם מידת הנדיבות באופן בו כל אחת מהן אחראית על תחום אחר: מידת הקמצנות - שולטת בכל הנוגע לצרכי עצמם, ואילו מידת הנדיבות - משמשת למידי דשמיא...

אולם כאמור, ישנה דרך נוספת בה נכרכות שתי המידות הללו זו בזו, והיו לאחדים בידם של נותני בستر, אלו אשר כלפי חוץ מציגים הם קמצנות מופלגת, אומץ יד מוחלט, על אף שבסתר משתמשים הם במידת הנדיבות שבליבם - רק לכבודו יתברך, שלא על מנת לקבל פרס או להתכבד במתת-ידם. הסיפור הבא, עוסק ביהודי שכזה.

בבית הקברות של קראקא, עירו של המהרש"א - יכולים המבקרים להבחין כי בסמיכות לקברו של המהרש"א טמון יהודי אשר על מצבתו חקוק התואר הבלתי-מחמיא: 'יעקב הקמצן'... "מה פשר השכנות הזו?" - שואלים אתם, ואכן השאלה במקומה... אולם בכדי להשיב עליה - מן הראוי להקדים ולספר את סיפורו של אותו 'יעקב הקמצן'...

ובכן בעיר קראקא, בתקופתו של המהרש"א - נודעה תופעה מעניינת... כאשר היתה אחד מנשות האביונים, אשר נמצאו בעיר למכביר, מגיעה אל הדייג ומבקשת כי מכור לה ראש זונב של דג, בטענה כי אינה יכולה להרשות לעצמה את רכישת הדג כולו - הוא היה שוקל לידידה שני דגים שמינים, ומסביר לה כי 'שמעון הגביר' החליט להעניק דגים חינם על חשבון - לאלו אשר אין ידם משגת לרכשם...

כאשר היתה היא מגיעה אל חנותו של הקצב, ומבקשת מעט עצמות חמין - הוא היה ממחר לארוזו לה שני קילו של בשר שמן, ומשטענה כי אין בידה

ומהם - אשר הקדישו את נדיבותם אך ורק לכבודו יתברך - מבלי שלאיש יהיה שמץ של מושג אודות ליבם וידם הפתוחה, יהודים יקרים אשר כלפי חוץ נראו כקמצנים מן השורה הראשונה, קמצנים אשר אינם מסוגלים לפתוח ידם אפילו כהוא-זה, אולם מאחורי מעטה הקמצנות הלזה - שכנה לה נפש רחבה, נפש נדיבה, נפש אשר כל חפצו של בעליה לא היה אלא להיטיב עם זולתו בטובה הגדולה ביותר האפשרית, טובה של מתן כבטר.

אין ספק כי רבים וטובים נמנו על כל אחת משתי הקבוצות הללו, רבים וטובים בתולדות דברי עם ישראל אחזו בידם את מידת הנדיבות ומידת הקמצנות כאחד - והשתמשו בכל אחת מן המידות בשעתה הראויה לה, אולם כאן ברצוננו להתמקד בשתי דוגמאות נפלאות ומיוחדות:

האחת - דוגמא ליהודי קמצן בטבעו אשר ליבו פתוח היה כאלם לעזור לכל נזקק - אירעה בימי התנאים הקדושים ומקורה בירושלמי (פסחים פ"ד, ה"ט), ואילו השנייה - דוגמא למתן כבטר בדרגתו המשובחת ביותר - אירעה בדרות מאוחרים יותר, בתקופתו של המהרש"א הקדוש.

מה שביני לבין בוראי

ובכן, נתחם בסיפורו של הירושלמי, העוסק במגבית צדקה לטובת לומדי תורה, מגבית אליה יצא התנא הקדוש רבי עקיבא עם אחד מן החכמים ביום מן הימים.

באחד העיירות אותן פקד רבי עקיבא, התגורר אדם בשם 'בן-מביא יין', עשיר גדול, אשר רבי עקיבא ידע מנסיונו כי ידו פתוחה לכל דבר שבקדושה. את סכב ההתרמה - תכנן אפיפוא רבי עקיבא לפתוח בביתו של אותו עשיר בדוקא, ולהעניק לו את הכבוד להיות ראשון לתורמים.

ואכן, מיד לאחר תפילת שחרית כוותיקין - ניגש רבי עקיבא עם שותפו אל ביתו של אותו עשיר, אולם מאחר והשעה עדיין היתה מוקדמת למדי - החליטו השניים להטות אזנם מבעד לדלת, בכדי לבדוק אם בעל הבית כבר התעורר משנתו. בודאי ידעו הם את אשר יודע כל משולח מתחיל, כי כשמעירים גביר משנתו - מבטא הוא בדרך כלל את חוסר שביעות רצונו בגודל התרומה...

והנה, עד מהרה התברר לשניים כי הגביר כבר נייעור משנתו, שכן הם שמעו שיחה אשר התנהלה בינו לבין בנו. אולם בה במידה שהתברר להם כי הגביר כבר ער וניתן לדפוק על דלתו - התברר להם גם כי תהיה זו טעות חמורה לעשות כן...

למסקנה זו הם הגיעו מתוך השיחה אשר שמעו, שיחה אשר התנהלה בין הגביר לבין בנו, ובה פנה הבן אל אביו ושאלו מה לקנות בשוק לארוחת הצהריים. "מה לקנות? תקנה עולשין!" - השיב הגביר, והבן הוסיף ושאל: "אבא, בשוק ישנם שני סוגים של עולשין, ישנם עולשין טריים - העולים מעט יותר, וישנם עולשין רקובים מעט, אשר מחירים עולה לכדי חצי ממחיר הטריים. ובכן, איזה מן הסוגים להביא?", ושוב הגיעה התשובה המפתיעה: "תביא מהסוג הזול... לא נורא אם יהיו העולשין קצת רקובים! נסתפק בהם!..." מלכתחילה, כאשר שמעו שני התנאים את שאלתו של הבן אודות סעודת הצהריים, היו הם משוכנעים כי האב יבקשו לקנות בשר ודגים עם כל המטעמים, כמנהגם של גבירים. כאשר שמעו את תשובתו של האב - הם סברו כי אולי מקפיד הגביר על תזונה בריאה המבוססת על ירקות בלבד...

אולם כאשר התברר להם כי הגביר מעדיף את הסחורה הישנה והזולה על פני הטריה והיקרה מעט - הם הגיעו למסקנה ברורה על פיה לפנייהם עומד קמצן אשר טרם נודע כמותו, קמצן אשר חולי נפשו אינו מאפשר לו אפילו לקנות לביתו את המזון המינימלי ביותר!

"להכנס אל ביתו של קמצן כה נורא, ולבקש ממנו כי יתרום לצדקה - הרי זו בדיחה גרושה!" - הררה המתרימים בליבם, והחליטו לפסוח על ביתו של הגביר ולהתחיל את המגבית ממקום אחר... "ובדאי שינה הוא את טעמו מאז הפעם האחרונה בה פקדתי את ביתו, הפעם בה פתח הוא את ידו לרווחה!" - הסביר בודאי רבי עקיבא לעצמו את פשר הנהגתו המוזרה של העשיר...

אלא שבסופו של יום, כאשר פנה השמש ושני הצדיקים התפנו לספור את סכום הכסף אשר הספיקו לגייס - גילו הם כי התפוקה דלה למדי... הסכום עדיין היה רחוק מרחק רב מהסכום אותו ביקשו מלכתחילה לאסוף בעיר זו... לפיכך, בליט ברירה, החליטו לשוב על עקבותיהם ולדפוק על דלתו של העשיר-אוכל-הירקות-הרקובים, כאשר בליבם הם אומרים: "אפילו אם יתן העשיר פרוטות בודדות - הרי זה יותר טוב מכלום!"... וממחשבה - למעשה.

הם דפקו על דלת ביתו של הגביר, ומה רבה הפתעתם כאשר קבלת הפנים לה זכו - שונה היתה לחלוטין מזו לה ציפו...

הם ציפו להתקבל בקרירות ולצאת מן הבית עם נדבה פעוטה של פרוטות מספר, אולם בפועל - קיבלם הגביר בכל הכבוד הראוי לתלמידי חכמים כמותם, בכל האדיבות ובסבר פנים יפות, ומששמע את מטרת הביקור - אף

האמצעים לשלם תמורת המעדן היקר - הוא היה מניח דעתה כי 'זלמן העשיר' נאות להעניק בשר חינם לכל תושב נוקק, על חשבוננו... וכך היה חוזר על עצמו המחזה גם בחנותו של הירקן... האביונית היתה מבקשת מעט שאריות, המוכר ממחר היה להגיש לה פירות וירקות משובחים ביד רחבה - ובנוגע לתשלום - הו... אין מה לדאוג... 'יסוף הסוחר' כבר ישלם עבור ירקותיהם של אביוני העיירה...

כך נהנו עניי העיר במשך תקופה ארוכה מארוחות משביעות ומזינות חינם אין כסף, אולם עובדה אחת הציקה להם וטרדה את מנוחתם: ידוע ידעו הם, כי אף ש'שמעון הגביר', 'זלמן העשיר' ואף 'יסוף הסוחר', הינם אנשים אמידים ובעלי ממון - הרי שבפירוש לא ניתן לומר כי הם עשירי העיירה! בעיירה היה עשיר מופלג, גביר אדיר, ממש מליונר - בשם 'יעקב', או ליתר דיוק: 'יעקב הקמצן'...

ולא בכדי זכה 'יעקב' הלזה לתואר המפוקפק... ניתן לומר כי הוא זכה לו בדין ולא בחסד... מעולם הוא לא פתח את ידו אפילו כהוא-זה, ואיש מאביוני העיירה לא יכול היה לדלות מזכרונו מקרה בו נהנה בשוה-פרוטה מממונו של הלזה...

"הרי אין זה הוגן! מדוע על 'יסוף' ו'זלמן' ו'שמעון' מוטל לשאת בעול החזקת עניי העיר? - התקוממו הכל, 'מדוע לא יתרום גם יעקב את חלקו ויריב את תרומתו?' - היו הם מתלוננים מפעם לפעם, אולם דומה כי לאזניו של יעקב לא הגיעו כלל כל אותם דיבורים... הוא לא שינה את הנהגתו, ונמנע באופן עקרוני מלהעניק דבר מה בעל ערך לאי-מי...

כאשר מכלימים היו את פניו של יעקב ברבים, כאשר גוערים היו בו על קמצנותו, כאשר הוכיחוהו וטענו כי נראה שסבור הוא שיוכל ליטול עמו את כספו אל קברו - לא היה יעקב משיב מאומה, רק פושט את ידיו לצדדים כביכול מבקש לומר: "צודקים אתם, אולם מה אעשה ואיני יכול? פשוט אינני מסוגל להפרד מכספי וליתנו לאחר זולתי!"...

אין פלא איפוא, כי כאשר נפטר יעקב הלזה לבית עולמו - לא שררה עצבות רבה בעיירה... ידידים לא נמצאו לו מבין שכניו ומכריו, איש לא יכול היה להצביע על מעשה טוב אשר עשה כלפי אי-מי, אפילו אחד מבני העיירה לא חש כי חב הוא לו הכרת הטוב מסיבה כל שהיא, וכך כשמיני מצומצם של מלוים צועד סביב מיטתו - הובל יעקב אל מנוחתו האחרונה, ועל מצבתו נחקק בהבלטה התואר המוזכר לעיל: 'יעקב הקמצן' - למען ישמעו ויראו כל הקמצנים שכמותו...

אלא שלאחר מותו של 'יעקב הקמצן' - נראה כי נפל דבר בשגרת שלוות חייה של העיירה קראקא.

כאשר הגיעה שוב האביונית אל הדייג וביקשה דג לשבת - הוא התנה את קבלת הסחורה בתשלום מלא, כאשר היא המשיכה אל חנותו של הקצב - דרש אף הוא מחיר מופלג, המחזה חוזר על עצמו אצל הירקן...

התברר, כי 'שמעון הגביר', 'זלמן העשיר' ו'יסוף הסוחר' - הפסיקו את תמיכתם בעניי העיירה, ומעתה הוטל על כל אחד מהם לדאוג לעצמו לפרנסת בני ביתו...

האביונים המודאגים החליטו לשלוח משלחת אל המהרש"א, רב העיירה, ובעקבות המידע שמסרו - זימן הרב את שלשת הגבירים בכדי לברר מדוע הפסיקו באופן פתאומי את מעשה הנדבה לא היו אחראים שנים כה רבות. התשובה אשר שמע, היכתה את המהרש"א בתדהמה מוחלטת. שכן כך אמרו לו השלשה:

"רבי, אמנם אנשים אמידים כולנו, אמנם פרנסתנו מצויה לנו ברווח כדי צרכנו ויותר, אבל בשום אופן אין באפשרותנו לפרנס את בני העיירה כולם! במשך כל השנים שחלפו - היה זה 'יעקב הקמצן' אשר העניק לנו מידי שבוע את הסכום הדרוש לשם פרנסת עניי העיירה, והוא היה אף זה אשר ביקש כי איש לא ידע על מעורבותו בדבר מצוה זו! עתה, משנפטר יעקב - אין אנו יכולים שוב לעמוד בהוצאה הכבירה, ובעל כרחנו נאלצנו להורות לבעלי החנויות להפסיק את ההסדר המועיל!"

עוד באותו היום כינס המהרש"א את כל בני קראקא, וסיפר להם על אשר התגלה לו זה עתה. עוד באותו היום צעדו כל בני העיירה אל בית-החיים, וכשדמעו תרחות תלויות בעיניהם - ביקשו מר' יעקב מחילה על שחשדוהו לשוא וכפרו בטובתו. עוד באותו היום התכנסו שבעת טובי העיר והחליטו פה אחד כי יש לשנות את הכיתוב המשפיל החקוק על מצבתו של ר' יעקב, אולם המהרש"א לא הניח להם לעשות זאת...

"לא ולא! קמצן היה יעקב, קמצן בכל הנוגע לכבודו שלו... עבור עצמו - הוא לא ביקש מאומה: לא תהילה ולא כבוד, לא פרסום ולא יוקרה... את כל מעשיו עשה הקמצן הזה אך ורק לשם שמים, אך ורק לכבוד בוראו יתברך, כאשר הוא אוהב בידו את מידת ה'קמצנות' עם מידת ה'נדיבות' - ובשתייהן יחדיו מחולל את מופת הנהגת-חייו.

"קמצן היה יעקב, ותואר זה אות-כבוד הוא לו! אין למחוק את תוארו ממצבתו, אולם זאת אבקש: לעת פטירתו - קברונו נא בסמוך לקברו של 'יעקב הקמצן', והלואי ואזכה להיות במחיצתו אף בעולם שכולו טוב!" - סיים המהרש"א, וכדבריו נעשה כמובן.

זהו איפוא הסיפור השני, אודות יהודי אשר חיבר בהנהגתו כאמור 'נדיבות' - עם 'קמצנות', את הנהגת 'המרב' - עם הנהגת 'הממעט', וכל אשר עשה לא

עשה אלא לשם שמים. מי כעמך ישראל אשר נמצאים בו יהודים שכאלו, יהודים אשר כל כולם מסירות לכבודו יתברך, יהודים נדיבי לב אשר העפילו בנדיבותם לפסגות כה נוראות!

ויקחו לי תרומה (כה, ב)

ברש"י: לי לשמי. מקשים המפרשים הלא מצינו בחז"ל שאמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ומדוע במצוה זו ציונה התורה דוקא לשמה וי"ל כי אעפ"י שמצוה שלא לשמה גם כן נחשבת מצוה ומקבלים עליה שכר כי אין הקב"ה מקפח שכר אפילו של שיחה נאה, אבל מ"מ ממצוה שלא לשמה לא יכולים להתקין מקום השראת השכינה, כמש"כ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. כדי לבנות מקום להשראת השכינה צריך לעשות לשמה דוקא, ככוונה טהורה ורצויה,

וחז"ל אומרים ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כל אחד ואחד, פירוש דעיקר המקדש והשראת השכינה הוא בלב איש הישראלי, כמו שאומר השל"ה דכל צדיק הוא מדור לשכינה, א"כ כמה צריך הארם לטהר ולזכך את לבו שיהיו המעשים לשמה ככוונה טהורה ורצויה, כי השראת השכינה לא תוכל להיות שלא לשמה. חז"ל הקדושים שעבדו את ד' בכל לבבם ונפשם לא הסתפקו בזה וסידרו תפלה וטהר לבנו לעבדך באמת, כי אין שיעור לטהרת הלב, כמו שאומר המסלת ישרים פרק ט"ז וז"ל: כי מי שידע לטהר לבו יותר הוא המתקרב יותר למקום ואהוב אצלו י"ת עכ"ל. מרן הסבא מקלם זצ"ל סיפר כי כמה פעמים רצה לעשות איזו פעולה שתמצא חן בעיני רבו הגאון ר' ישראל סלנטר זצ"ל ואף פעם לא קרה שלא ימצא סיבה לבקורת על מעשיו, א"כ אמר כמה קשה לעשות מעשים לפני הקב"ה שיהיו רצויים לפניו, כמו שאומר המסלת ישרים בפרק ט"ו כשם שאין עולה על גבי המזבח שלמטה אלא סלת נקיה מנופה ב"ג נפה שכבר טהור לגמרי מכל סוג, כך אי אפשר לעלות על רצון מזבחו העליון להיות מעבודת הא-ל השלמה והמובחרת אלא המובחר שבמעשים הטהור מכל מיני סוג, וזהו מה שאמרנו, כדי שהלב יהיה מוכן להשראת השכינה דרושים מעשים טהורים מכל מיני סוג, וזוהי כל העבודה של אדם בכל ימי חייו להשתדל לעשות מעשים שיהיו רק לשם שמים.

מספרים כי בימי הגר"א מוילנא זצוק"ל חי איש שהיה צם משבת לשבת, ובכל ערב שבת היה הולך למקוה, ובאמצע הדרך היה יושב לנוח על גבי אבן אחת, וכל הילדים מוילנא היו מתאספים לראותו, כששמע מזה הגאון מוילנא, ציווה שהילדים לא יתאספו יותר, ומני אז לא היה יכול אותו איש שוב לצום! ואומרים הבעלי מוסר שאין ספק כי האיש הזה היה צדיק גדול וצם לשם שמים ולא בגלל הכבוד הזה שהילדים מתאספים לראותו, אלא בתוך צדקתו התערב שמץ מהכבוד הזה שהילדים חלקו לו, ואעפ"י שהכבוד הזה בטל במיעוטו, בכל זאת כיון שחסר לו הכבוד הזה כבר לא היה מסוגל לצום! מכאן, כמה האדם צריך לדקדק על מעשיו.

הובא בתוס' במסכת חגיגה דף ט"ו בשם הירושלמי, על 'אחר' למה יצא לתרבות רעה, אבויה היה מגדולי ירושלים, וביום שבא למהלו קרא לכל גדולי ירושלים והושיב בבית אחד ולר"א ולר' יהושע במקום אחד וכו' ישבו ונתעסקו בדברי תורה ירדה אש מן השמים והקיפה אותן וכו' אמר כך גדול כחה של תורה אם יתקיים הבן הזה אני מקדישו לתורה! ולפי שלא היתה כוונתו לשמים לפיכך לא נתקיימו בו עכ"ל. נורא ואיום הרעיון הזה המגדיר את הכוונה הזו שאינה לכבוד השמים ובשביל זה יצא לתרבות רעה! על זה אמר הסבא זצ"ל מקלם הלא האב לא למד אתו תורה אלא הביאו לבית הספר ובכל זאת אם כוונתו לא היתה טהורה מכל שמץ לשם שמים כבר יצא הבן לתרבות רעה א"כ על אחת כמה וכמה המורה שלומד תורה עם הילד ויש בו איזו פניה שלא לשם שמים עד כמה הוא גורם שהתלמידים יצאו לתרבות רעה!

מורים מחנכים ומדריכים גורל ילדי ישראל עתיד האומה הופקד בידיכם, דעו מה שיש בידיכם לתקן במחשבה טהורה לשם שמים ומה שעלולים אתם ח"ו לפגום בשמץ של פניה עצמית וכוונה שלא טהורה.

(אמרי יעקב - להגריי ניימן)

הסוד של תחילת פרשת תרומה

ישנו מדרש פליאה לכאורה, חז"ל במדרש (ילקוט תהילים שמ"ו) כותבים כי הקב"ה בא, כביכול, בטענה לדוד המלך ע"ה.

דוד המלך התחנן להקב"ה "אחת שאלתי מאת השם אותה אבקש שבתי בית ה' כל ימי חיי" אמר לו הקב"ה לדוד, בתחילה אתה אומר "אחת שאלתי מאת ה'" דבר אחד "אחת", והנה לפתע אתה מבקש רשימה ארוכה: שבתי בבית ה' כל ימי חיי, לחזות בנועם ה', ולבקר בהיכלו כי יצפני בסוכה ביום רעה יסתירני וכו" אמר דוד: רבון העולמים, ממך למדתי. אני תלמיד טוב. אתה אמרת "מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה", ואח"כ התורה פירטה עוד כמה דברים: "ליראה את ה' אלוקיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך", רשימה של מצוות עשה. מדרש פליאה.

"אחת" - "שאלתי"

המפרשים שואלים מה הכוונה בלשון זה "אחת שאלתי" מדוע דוד המלך התבטא בנוסח כזה, והם אומרים כאן גם רמז עמוק מתוך מדבש: "אחת" זו הנשמה. "שאלתי" נהייתי "שואל".

נשמתו של אדם נקראת ארבעה שמות: נפש, רוח, נשמה, יחידה. "אחת" היינו "יחידה": "אחת" שאלתי מאת ה', את ה"אחת" אני שאלתי מאת ה'. כלומר, אינני שומר חנים, אני לא שומר שכר אלא - שואל.

תאזינו. ישנם ארבעה שומרים: שומר חנים, חייב כאשר פשע בשמירתו ופטור אם התרחשה גניבה או אבידה. שומר שכר - חייב בגניבה ואבידה, ופטור באונסים, שואל, חייב גם באונסין ופטור אם מתה מחמת מלאכה. דינים אלו וודאי אתם יודעים, ולמדתם אותם בבית הספר.

ועתה מורי ורבותי, באותה שעה קשה, כאשר בית דין של מעלה ישאלו את האדם, למה פשעת, למה ציערת את בני ביתך, לא באת לבית הנסות. מדוע לא למדת תורה - הרי פשעת. הוא יענה: לא. לא פשעתי היה לי אונס "בית הדין, בבקשה תעזבו אותי ואל תתנו רשות למלאכי חבלה להענישני" יצעק "הייתי אנוס!".

אבל מה לעשות, הבעיה שלו תהיה ש"אחת שאלתי מאת ה'" - הוא שואל על הנשמה שלו, ושואל חייב באונסין: "א"כ אין תירוץ! יאמרו לו בבית דין של מעלה: "תירוץ אונס לא מתקבל כאן". אנו חיים בעולם כ"שואל" שחייב באונסין.

א"כ, איזו חומת הגנה יש בידינו להינצל מעונשי החטאים, מה בכל זאת אפשר לעשות כדי להינצל? ישנו פתח מפלט אחד "בעליו עמו לא ישלם" כי כידוע להלכה - אם הבעלים בתוך העסק - גם השואל פטור, כדברי המשנה הידועה:

"השואל ושואל בעליה עמה או שכר בעליה עמה פטור שנאמר אם בעליו עמו לא ישלם". א"כ העצה היא, כביכול, להכניס את בורא העולם בשותפות. "ושכנתי בתוכם - בתוך ליבו של כל אחד". ואז כאשר אדם משיג - שהקב"ה ישכון בתוכו - יכול לפטור את נפשו מאונס. כי "בעליו עמו לא ישלם"...

בעל ה"שפת אמת" אומר את הרמז הזה לגבי בלעם הרשע שאמר (בפרשת בלק) "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל" כלומר הקב"ה כביכול לא מסתכל על העבירות של עם ישראל. איך ולמה אינו מסתכל? כי "ה' אלוקיו עמו" כפי שאמרנו "בעליו עמו לא ישלם"... הפלא ופלא.

ואם כן, נבין גם, את בקשת דוד המלך מהקב"ה "אחת שאלתי מאת ה' שבתי בבית ה' כל ימי חיי וכו'", הוא ביקש בקשה אחת גדולה עד מאוד "שבתי בבית ה' כל ימי חיי" ובכך - להיות כביכול שותף עם קב"ה ואז, הוא כבר במילא יקבל את ההגנה מפני הצרות "ביום רעה יסתירונו בסתר אהלו" למה? כי בעליו עמו לא ישלם" וימלט מכל המצוקות: "כי יצפני בסוכה ביום רעה יסתירני בסתר אהלו".

(שמעתי להסביר בנוסח שונה קצת: דוד המלך ביקש דבר אחד "שבתי בבית ה' - בעליו עמו" אך בתוך בקשה גדולה זו נכללים ממילא פרטים רבים נוספים, כי למי שיש את הקב"ה יש לו את הכל... אמר דוד להקב"ה: ממך למדתי שביקשת בקשה אחת גדולה ונשגבה הכוללת פרטים אחרים נוספים, תבעת מאתנו "יראת שמים" - הכוללת הכל. וזו אכן חכמה של דוד המלך ע"ה לדעת לבקש את הבסיס העיקרי שעליו בנויות מעלות רבות - שעמו מרויחים עולם ומלואו).

בעליו עמו / כולם - כהנים

להיות קרוב ממש להקב"ה, זה התפקיד שלנו "בעליו עמו". שמעתי פעם סיפור מרוב פלוני, כי רבאי בבית הכנסת בארה"ב קרה לו מקרה מוזר. ביום סיפור הצטרף למתפללים, כמידי שנה, יהודי המגיע לבית הכנסת פעם אחת בשנה. והנה, לקראת תפילת מוסף פסע האיש אל הרב "כבוד הרב, קח נא ש"ק של חמש מאות דולר - אני רוצה להיות כהן". הרב הביט עליו בתמיהה רבתי: "מה?!"

היהודי שהמושגים שלו היו בכסף, והראש שלו היה רק בכסף, הבין שחמש מאות דולם הינם מחיר זול לרב כזה חשוב, ולכן הרב תמיה ושואל "מה?!" מיד הצייע: "אני אתנבש ש"ק חדש על אלף דולר, פשוט, אני מעוניין להיות כהן - לפחות ביום כיפור זה. בשנה הבאה כבר נראה". הרב כמובן מיאן. והוא, במקביל, העלה את המחיר עד שהגיע לאלפיים דולר. הרב כבר לא היה מסוגל לשתוק פתח את פיו שנית: לא עולה בדעתי מחשבה, מה יכול להסתתר מאחורי בקשת, מדוע אתה מתעקש ורוצה כל כך להיות כהן, אילו היית בא להתפלל מידי יום ביומו ניחא, אבל?...

האיש עם הארץ, השיב: "אגיד לרב את האמת. הסבא שלי היה כהן. גם אבי היה כהן. - רצוני להיות כמום. גם אני רוצה להיות כהן". חייך הרב ואמר: נו, אם כן, זה יעלה לך רק חמש מאות דולר ותהיה כהן...".

לא באנו להגיד בדיחות, אלא ההיפך, לאמר - כי אכן כל אחד יכול להיות כהן ללא כסף.

בפרשת יתרו נאמר "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" נשאלת השאלה, איך אפשר שכולם יהיו כהנים, וכי אפשר לרכוש כהונה בכסף או בכל משהו אחר? התשובה היא: כן.

"ואתם תהיו לי ממלכת כהנים אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל" זו הייתה השיחה השמוע'ס הקצר, שמששה רבנו התבקש לאמר לעם ישראל לפני מתן תורה. מה באמת חשוב כל כך בשמוע'ס זה שהתייחד כהקדמה למתן תורה, עד שה' אמר למשה רבנו שיגיד את הדברים, ורק את הדברים הללו "לא

פחות ולא יותר" מה טמון בהודעה שה' אמר ליהודים "ואתם תהיו ליו ממלכת כהנים וגוי קדוש"?

אנו רגילים להבין לגבי קרבנות שהוקרבו בבית המקדש, כי חלק מהבהמה - מהקרבת עולה למזבח וכביכול נמסר לשמים לשולחן גבוה, והחלק האחר לא נמסר לגבוה אלא נחלק לכהנים, ויש קרבנות מסויימים שגם הבעלים מקבלים בשר מהקרבתן, אך זו טעות.

הגמרא אומרת "כהנים כי קא זכו משולחן גבוה קא זכו" הכהנים אוכלים על יד שולחנו של מקום. היינו, שכל הקרבן עולה ונמסר לשולחן גבוה, אלא שאח"כ, הקב"ה נותן קצת לכהנים המסובים על יד שולחנו, אבל אופן אישי ופרטי מאום אינו שלהם, אלא הכהנים מקבלים ממנו, מהקב"ה.

רבתי. לקראת מתן תורה, הקב"ה הודיע לנו, תדעו לכם, כי גם אתם אמורים להיות כך, ככהנים!! להתקדש "גוי קדוש" ולאכול משולחן גבוה. תשמרו על התורה כראוי במדויק ותזכו כולם להיות ממלכת כהנים. ועד כדי כך חז"ל אומרים (במקום אחר) איך נראה שולחן של יהודי כשר "פתח הכתוב במזבח וסיים בשולחן, ולומר לך כל זמן שבית המקדש קיים המזבח מכפר עליו, אבל אם אין בית המקדש, שולחנו של אדם מכפר עליו", השולחן שלי בבית יכול להיות מזבח, הלחם כקרבתן והיין כנסכים. היהודים שנהיו "ממלכת כהנים" כל אחד מהם אוכל על שולחן גבוה, ישן בביתו של בורא העולם, הולך בחדריו, ומטייל בגנו, הוא בסך הכל תייר בבית של מישור אחר... וזה קורה כאשר מקיימים את ה"בעליו עמו" את ה"ושכנתי בתוכם"

ואם אתה תייר במלוננו של ה', אתה לא תכניס לחדרים בדירתך דברים האסורים. אם הגוי (או כל מי שאינו שומר תורה ומצוות) ירצה לשווק לך חפצים שאינם לרצון ה', תאמר לו: מה אתה הגוי רוצה ממני, שאכניס לביתי כל מיני "מחלות" וכי אני בעל הבית כאן? לי, אין בית, כי מה שבטאבו הדירה רשומה על שמי, זה רק לענין מיסים וארנונה... הבית שייך להקב"ה ואין לי אישור יותר מאורח בעלמא, שלא מכניס לביתו של הקב"ה מה שאינו חפץ. (להגיד)

דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה (כה, ב)

הרבי רבי זושא הגיע פעם לעיר פלונית לשבות את שבתו. לא ידעו מי האיש ובוודאי לא שמעו עדיין את שמעו. חשבו כי הוא אורח שהגיע לעיירה - ככל עוברי דרך שבאמצע הדרך שובתים בעיר יהודית, ותושבי העירה מקיימים בהם בשמחה מצוות הכנסת אורחים.

מנהג העיר היה, שאחרי מעריב בליל שבת, הגבאי הממונה מסדר לכל אורח את מקומו לפי ראות עיניו - מי יכול להתאים למי, ומי יקרא לשולחנו של מי. רבי זושא האריך בתפילה בדבקות רבה בצידו בית הכנסת, ולא שמו לב איליו. הגבאי סיים לחלק את האורחים והם התלוו לבעלי הבתים להתארח על שולחנם. אז סיים רבי זושא את תפילתו, ניגש אל הגבאי ושאל היכן יכול להתארח

אמר לו הגבאי בכאב: "גוט שבת, עכשיו באים?... לא לקחתי אותך בחשבון, עכשיו נזכרת!!"

כיון שמתפקידו של הגבאי לקיים את המצוה בשלימות, התאמץ, חשב ואז אמר: "אתה יודע מה, ראש הקהל שלנו, אצלו הבית פתוח. יושבים אורחים לרוב, שולחן מלא עניים, לשם אפשר ללכת. אבל אגיד לך, יש לי בעיה קטנה. כי יש לו תנאי קודם למעשה. הוא מעוניין שעל שולחנו יסבו רק לומדים תלמידי חכמים. מסתמא אתה תלמיד חכם - - -".

אמר רבי זושא: "לא, אינני תלמיד חכם, אינני יודע ללמוד".

- "אם כן, יש כאן בעיה, ראש הקהל לא יקח סתם אנשים".

הגבאי הציץ שוב על פניו של רבי זושא ואמר "אתה וודאי אומר כך מענווה. משנה בדבורך..."

"מה פתאום, וכי אשקר?! אני לא יודע ללמוד, אף פעם לא למדתי כדבעי". "אם כן יש לנו בעיה, מה אני עושה איתך? טוב, אתה יודע מה? אני אביא אותך לראש הקהל, תעשה קידוש בשקט, תאכל בצד, לא ישימו לב אליך, ותלך".

הוא הוביל את רבי זושא לבית ראש הקהל, הביא לו יין, הושיב אותו בצד, שלא ישימו לב, והכין אותו לעשות קידוש. רבי זושא נעמד לעשות קידוש, וכי אפשר לא לשים לב? הקירות רעדו בעת שהצדיק קידש על היין בקול רם ונשא: מי זה הצדיק הזה?

הסתיים הקידוש, בעל הבית קם לקראתו והושיט יד לשלום עליכם: "מסתמא אתה תלמיד חכם".

"אני 'עם הארץ' גדול".

"לא יכול להיות".

"לא קריתי ולא שניתי, הנני כלי ריק".

"אם כן למה אתה כאן? האם לא אמרו לך, כי אצלי בבית אוכלים רק לומדים?!"

שקט השתרר. רבי זושא השפיל את עיניו בדממה.

"שמע, קשה לי להאמין עד כדי כך" - אמר לו בעל הבית - "יש לי הצעה, גם אם אינך תלמיד חכם, די לי אם תגיד איזה חידוש, ומה שתגיד טוב לך".

"אני לא יודע, ואיך אתה יכול לבקש דבר שאיני יכול? מה את רוצה ממני?"

"בכל זאת, תאמר משהו".

"לא יודע כלום".

"במשך השנים בוודאי שמעת משהו דבר תורה, תאמר בשם אחרים".

"איני יודע כלום כלום".

נהיתה במקום מהומה.

בעל הבית הציע באדיבות נוספת: "אז תגיד משהו מהחומש".

והוא השיב: "אבל אני לא יודע כלום!"

בעל הבית שמע את הדברים והבין כי אינו יודע מאומה: "אם ככה! אין לי ברירה. קח את הרגלים ורגי געזונטערהייט – לך לחיים ולשלום..."

הבאלעבוסטע שמעה מה קורה ונתקפה בבהלה: "לא אסכים! לזקור מהבית, מהבית שלי לא יזרקו יהודי! אם הגבאי לא היה מביא אותו – ניחא, אבל הוא כבר כאן, לא יזרקו אותו בשום אופן – הכריזה הגברת.

מה יעשה בעל הבית? יש לו גדר שאינו מכניס מי שאינו לומד, והבאלעבוסטע שלו לא נותנת לסלק אותו - - נהיה בלאגן.

נגש אחד האורחים אל רבי זושא ואמר לו: אתה עושה כאן עוגמת נפש גדולה. אל תהיה שוטה, תפתח חומש תגיד משהו וגמרנו".

"מה אתם רוצים מהחיים שלי, נעבעך אני לא יודע כלום, לא מילה לא פסוק, כלום, רק להתפלל אני יודע ולומר תהילים".

טוב תגיד משהו על תהילים, כי אם אתה לא אומר – אתה מקלקל לנו את כל סעודת השבת".

מכריז רבי זושא: "אתם יודעים מה, אני אגיד משהו על תהילים".

נהיה קטן: "הוא הולך להגיד חידוש על תהילים. בא נשמע מה ה'עם הארץ' הזה הולך להגיד".

פתח רבי זושא: "יש לי סתירה מהגדה של פסח' על 'תהילים'..."

דבר כזה עוד לא שמעו מעולם... הטו אזנם כאפרכסת:

"בהגדה של פסח אומרים 'זכר למקדש כהלל', אם כן זו ראייה מפורשת שהלל היה צדיק. אני לא יודע מי היה הלל, אבל אם לא היה צדיק לא היו עושים זכר... מסמתמא היה צדיק".

"בסדר, היה צדיק, אז מה אתה רוצה?" – שאל אחד האורחים.

- "יש לי סתירה. – בתהילים כתוב מפורש 'כי הלל רשע' (תהילים י). אז מה באמת הוא היה, צדיק או רשע?"

כולם פתחו בצחוק מתגלגל, כזו שאלה גויית לא שמעו מימיהם. ורבי זושא ישב על מקומו ברצינות, עם השאלה שלו.

בעל הבית צחק יותר מכולם. דבר כזה עוד לא שמע מעולם.

לאחר שסיימו לצחוק, שאל אחד הנוכחים בקול: "אולי לתלמיד חכם הגדול, יש תירוץ על הקושיא..."

"נו, נו, יש לך תירוץ על הקושיא החזקה הזאת?" – שאלו היושבים את רבי זושא.

- "כן".

ש ש ש... משתיקים את כולם, הקשיבו.

"התירוץ: הלל מה'הגדה' הוא ודאי צדיק – והראיה, שאמר קודם לכן 'כל דכפין יתי וייכול', הוא הכניס לביתו כל אחד, לא רק את אלו שלומדים, אם כן הוא באמת צדיק. כוונתו לשם הכנסת אורחים – לשמה.

אבל הלל שבתהילים, הוא רשע מרושע. מדוע? 'כי הלל רשע על תאוות נפשו' – מה שעושה, נעשה רק בשביל הכבוד, בשביל גאותו. ואם הוא רואה שהאורח לא תלמיד חכם ולא מתאים לכבודו, הוא זורק אותו מהבית.

כל הצחוק התהפך. בעל הבית הבין מה שכולם לא הבינו [ובעיקר, כי לבעל הבית, בנוסף לשמו הידוע בפי כל, קראו לו גם 'הלל']. מיד הביא לאורח בשר ודגים וכל מטעמים, סעודת שבת כראוי.

בעל הבית כבר הבין שלא מדובר כאן באיש פשוט. לאחר ברכת המזון הלך אחריו בשקט לבית המדרש, והתחיל לבכות לו שיסלח לו על מה שעשה, והתנצל כי לא ידע שהוא איש קדוש.

- "אבל יש לי שאלה אליך: איך ידעת שקוראים לי הלל? כולם קוראים לי בשמי האחר. האם יש לך רוח הקודש?"

קרא רבי זושא בתמיחה: "וכי לזושא יש רוח הקודש? זושא, ווי זושא! הרי עשית את העבירה הזאת ביום הזה, ואת העבירה הזאת ביום פלוני... החל לפרט כמה עבירות למיניהן, כאילו על עצמו, אך היו אלו עבירות שבעל הבית עשה - - -

ראה בעל הבית, שהוא יודע בדיוק אלו עבירות הוא עבר, הבין שבאמת יש לו רוח הקודש. בבכי גדול שאל אותו: "רבי, מאי תקנתא" – אני רוצה תיקון.

- "תיקון זה לא אני. בשביל תיקון תסע לרבי – למגיד הגדול ממעזריטש, הוא יתן לך תיקון".

למדנו מכך, שיכול להיות שאדם עושה מעשי חסד ומצוות, אבל הם ליתאוות נפשו, וזה לא לשמה כלל.

כבר אמרנו, כי אם מעוניינים לזכות להשראת השכינה, בתוך האדם, יש צורך ב"לשם שמים", כי גם אם חובה לקיים מצוות אף שלא לשמה, כי מתוך שלא לשמה בא לשמה, אבל כדי לזכות להשראת השכינה, זה כבר משהו אחר – לכן יש צורך בעשייה לשם שמים.

חצי גרם

בתלמוד הירושלמי (ראש השנה פ"א ה"ג) אמרו, בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גוזר גזרה, רצה מקימה רצה [אינה מקיימה אלא] אחרים מקיימים אותה. אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא גוזר גזרה ומקיימה תחילה. מנין, שנאמר: "ושמרו את משמרתו, אני ה'" (ויקרא כב, ט), אני הוא ששמרתי מצוותיה של תורה תחילה. אמר רבי סימון, כתיב: "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלקיך אני ה'" (יקרא יט, לב), אני הוא שקיימתי עמידת זקן תחילה. ופרש ב"מתנות כהונה" (ויקרא רבה לה, ג), שהקדוש ברוך הוא המתין לאברהם אבינו (בראשית רבה מט, ז על פי בראשית יח, כב).

ובמדרש (שמות רבה ל, ט), מעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא שהלכו לרומי ודרשו שם: "מגיד דברו ליעקב, חקיו ומשפטיו לישראל" (תהלים קמו, יט), אין דרכיו של הקדוש ברוך הוא כבשר ודם, שהוא גוזר גזרה ואומר לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום, והקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא מה שוהא עושה אומר לישראל לשמור ולעשות. היה שם מין אחד. אחר שיצאו אמר להם: אין דבריהם אלא כזב. לא אמרתם שאלקים אומר ועושה, למה אינו משמר את השבת [ומוריד גשמים משמים לארץ בשבת], אמרו לו: רשע שבעולם, וכי אין אדם רשאי לטלטל בחצרו בשבת, וכל העולם כולו חצרו של הקדוש ברוך הוא.

וכן אמרו (ברכות ו ע"א) שיש בחינת הקדוש ברוך הוא מניח תפילין, ואמרו (שם ז ע"א) שהקדוש ברוך הוא מתפלל. וזהו שכתב "בעל הטורים" (דברים יא, כו): "ראה אהניכי", ממני תראו וכן תעשו.

נצטיינו ללכת בדרכי הקדוש ברוך הוא, מה הוא רחום וחנון אף אנו (שבת קלג ע"ב), מה הוא גומל חסדים אף אנו (סוטה יד ע"א). אבל הצדקה המעולה ביותר הי אמתן בסתר, עד שאמרו (בבא בתרא ט ע"ב) שגדול העושה צדקה וחסד יותר ממה שרבינו, שאילו במשה נאמר: "כי יגרתי מפני האף והחמה" (דברים ט, יט), ובמתן בסתר נאמר: "מתן בסתר יכפה אף" (משלי כא, יד). כגון גדולי החכמים שהיו הולכים בסתר ומשליכים המעות בפתחי העניים (כתובות סז ע"ב), וכזה ראוי לעשות, ומעלה טובה היא" (שלחן ערוך יורה דעה רמט, ח) -

ואם כן, יש להבין איך מקיים הקדוש ברוך הוא מצות נתינת צדקה ב"מתן בסתר", הלא הכל יודעים שהכל מידו יתברך, ואין לנו משל עצמנו כלום!

והתשובה כתובה בתחילת הפרשה: "וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה, מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי..." (שמות כה, א-ג). והשאלה הראשונה, מהו "ויקחו לי תרומה", "ויתנו לי" מבעי ליה, לקיחה ונתינה הם שני הפכים.

והלאה: "תרומה", פרש רש"י: "הפרשה יפרישו לי ממונם נדבה". פלא פלאים: אנו, נותנים לקדוש ברוך הוא נדבה?! אלמלא רש"י שכתוב, אי אפשר לאמרו! והלאה: "מאת כל איש אשר ידבנו לבו", פרש רש"י שוב, "לשון נדבה, והוא לשון רצון טוב". כמה נדיבים אנו, שמואילים לתת לקדוש ברוך הוא תרומה! מישוהו מבין?!

ואין מדובר בנו -

המדובר בבני דור דעה (ויקרא רבה ט, א), "שהקטנה שבנשיהם היתה כיחזקאל הנביא, כמו שהזכירו חכמים (מכילתא, השירה ג)" (שמונה פרקים להרמב"ם, פרק ד) -

ואך לפני חצי שנה היו עבדים במצרים, עבדו בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, מררו את חייהם בעבודת פרך. עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם ביד חזקה ובזרוע נטויה באותות ובמופתים והנחילם רכוש גדול, עצום ורב: "שאינן לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכסף והבה של מצרים" (בכורות ה ע"ב). לא זו בלבד, אלא שאמרו (שיר השירים רבה א, נה. ורש"י שמות טו, כב) על הפסוק: "תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף" (שיר השירים א, יא), כשם שהזהב נחמד ויקר מן הכסף, כך היתה ביזת הים גדולה משל ביזת מצרים.

ועכשיו, נשאל: כמה יהודים יצאו ממצרים? שש מאות אלף, מגיל עשרים עד ששים. ארבעים שנות חיים. נסכים שיש להכפיל את המנין, עבור מספר הגברים. ובנדבת המשכן השתתפו גם הנשים: "ויבאו האנשים, על הנשים" (שמות לה, כב). כמה יש לנו? כשנים וחצי מיליון איש. יפה. וכמה זהב הביאו? "ויהי זהב התנופה תשע ועשרים ככר ושבע מאות ושלושים שקל, בשקל הקדש" (שמות לח, כד). לשיטת רש"י, משקל הככר כארבעים ושנים וחצי קילוגרמים. שלושים ככר, כטון ורבע זהב. לחלק לשנים וחצי מיליון, כל אחד הביא חצי גרם זהב.

חצי גרם, ממשא תשעים חמורים לובים טעונים כסף וזהב -

שכל כולו מתנת שמים.

וכשהקדוש ברוך הוא מבקש. ועבורם, כדי להשרות שכינתו ולכפר על חטא העגל הוא מבקש. והם נאותים ברוב טובם, ברצון טוב -

ומצוינים לשבח: אח, אלו נדיבים!

מישהו מבין?!

אבל, אם נתבונן, נמצא שגם אנו כאלו -

אמנם, אין אנו עזי פנים וקשי עורף לומר לפני יתברך שצדיקים אנחנו ולא חטאנו. ועם כל זאת, בטוחים אנו שמקומנו בגן העדן מובטח לנו. ובדין, שהרי אפילו ריקנים שבישראל מלאים מצוות כרימון. אנו, לא כל שכן. אלו מצוות, למשל? ובכן, בראש ובראשונה, מאה ברכות ליום -

טוב, הבה נתבונן, הקדוש ברוך הוא נתן לנו חיים, ובריאות, ותאבון בריא. השנים טוחנות והלוע בולע והאצטומכא מעכלת ומעבדת המזון למרכיביו ומחיה את הגוף. והקדוש ברוך הוא נתן פרנסה, וקנינו מצרכים והכנו מאכלים ערבים, ומכל זה נתנו לו -

ברכה. ועבודה, מגיע לנו גן עדן. מה היא הברכה מול החיים והבריאות והשפע, אם לא חצי גרם מול תשעים חמורים טעונים [שלא לדבר על הברכה עצמה, איך היא נראית. זהב טהור, אינה] -

ועליה, מצפים אנו לשכר! "נדבה, ברצון טוב"... זהו שנאמר: "ויקחו לי תרומה". ושאלנו, שהיה ראוי לומר: "ויתנו". לקיחה ונתינה הם שני הפכים -

אמת, אבל זאת צריכים אנו להשריש, שאנו כל הזמן לוקחים ולוקחים. מקבלים כסדר, ובשפע, מידו המלאה, הפתוחה, הקדושה והרחבה - ונותנים כה מעט!

נראה, שהמעט יהיה, לכל הפחות, "ברצון טוב", בנכונות - נראה, שתהיה לכל הפחות "זהב טהור"!

אבל נשוב לשאלתנו הראשונה, איך מקים הקדוש ברוך הוא מצות "מתן הסתר". הנה, כך הוא מקימה. שהוא נותן ונותן, ומניח לנו לחשובה שהשפע בא מאילוי, או כתוצאה מפעילותנו, מכוחנו ועוצם ידינו. שהבריאות, מאליה. והחיים, מאליהם. והפרנסה, מיזמתנו וכשורינו. והאוכל, מכספנו. ואיפה הקדוש ברוך הוא בכל אלו? "אכן אתה אל מסתתר" (ישעיה מה, טו). כנדיב המשגר ארגזים מלאי כל טוב למעונו של עני ומסתתר מאחורי החלון, לשמוע מצהלות השמחה -

אבל עלינו מוטלת החובה לגלותו ולהודות לו. כפי שספרו בגמרא (כתובות סז ע"ב) שמר עוקבא היה מניח בכל יום ארבעה זווים לפני דלתו של אותו עני כדי לתת לו מתן בסתר, ואותו העני ארב לו כדי לגלות מי הוא מיטיבו -

גלה, ונדה. ונדע כמה הרבה מקבלים אנו, וכמה מעט מודים אנו. הלא "אילו פינו מלא שירה כים ולשונו רינה כהמון גליו ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע, אין אנו מספיקים להודות על אחת מאלף אלפי אלפים וריבי רבבות" - ונדע כמה מחשיבים במרום כל 'חצי גרם' של הודיה!

והגדת)

לקח התחש
"ועשית מכסה לאהל ערת אילם מאדמים, ומכסה ערת תחשים מלמעלה" (שמות כו, יד). ופרש רש"י (לעיל כה, ה) שהיתה זו חיה שהרבה גונים לה [ולכן תרגומה: ססגווא, ששש ומתפאר בגונין] ולא היתה אלא לשעה. ויש להבין, שגם אם נבראה לשעתה עבור המשכן, הלא כבר נאמר שאין כל חדש תחת השמש (קהלת א, ט), וכל הנסים שנעשו לישראל לשעתם הוכנו מראש ונבראו ערב שבת בין השמשות, כמו פי הארץ ופי הבאר ופי האתון, והמן והמטה והלוחות (אבות פ"ה מ"ו), וקריעת ים סוף הותנתה מראש (שמות רבה כא, ו) [ויעוין במהר"ל ("דרך חיים", שם, וב"גבורות השם" הקדמה שניה) בענין "יש סדר לנסים"]. ואם כך, מדוע לא נברא גם התחש בערב שבת בין השמשות.

וראייתו רעיון נפלא בספר "היכל ישראל". שידועים דברי הרמב"ן זצ"ל (דברים יח, ט) שכאשר הקדוש ברוך הוא גוזר גזרה, יש בה עצמה אמצעים לבטלה אם יצטרכו, [ועל דרך שאמרו (ראש השנה יז ע"ב) שאם היו ישראל זכאים בראש השנה ונקצבו להם גשמים רבים והרעו מעשיהם, ירדו בים ובמדבר. ואם נקצבו גשמים מעטים והיטיב מעשיהם, ירדו בזמן ובמינון הנכון, וכמו שאמרו (תענית ד ע"א) שרסיסי גשמים הם הטובים ביותר לכל הגידולים]. ולדוגמא הביא מה שאמרו ("ספר יצירה" ב, ד): "אין בטובה למעלה מ'ענג' ואין ברעה למטה מ'נגע'". שבשעת הצורך משנה הקדוש ברוך הוא צרופי האותיות כרצונו יתברך.

וידוע המעשה ("אור מלא", פרשת לך לך, "שיחות חיים" כז ע"ב) שיהודי בא לפני השרף ממוגלניצא זצ"ל וספר שיש לו חולה אנוש בתוך ביתו, וכבר אמרו (בבא בתרא קטז ע"ב) שמי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים. בנוסף לכך התמרמר שהוא עני מרוד ואין בביתו לחם לאכול, ומאיפה יהיה לו להוצאות רופא ותרופות.

אמרו לו השרף: מעשה כגון זה מצינו בגמרא (תענית ח ע"ב) שהיה מקום בו שרר רעב ופריצה מגפה, ואמרו חכמים: נתפלל שיפסק הרעב, וממילא תפסק המגפה. כי אם נותנים שבע, לחיים נותנים.

בתוך כך ספר שאצל זקנו המגיד הקדוש מקונוניץ זצ"ל היה מעשה כעין זה, שבאו לפניו על רעב ומגפה, ואמר: "רואה אני שנגזרה עליכם גזרת מות". נחרדו מאד. הוסיף ואמר: "מה אעשה, אטול את האות עי"ן ואוסיפה, וה'מות' יהפך ל'מעות'. כך נתנצלו משתי הגזרות".

ואמר: "ופסוק מפורש הוא (תהלים לג, יח): 'הנה עין ה' אל יראיו'. ה' נותן ליראיו את האות עין. ועל ידה יפעלו 'להציל ממות נפשם, ולחיותם ברעב'..." ולענינו, כשחטאו ישראל בעגל אמר הקדוש ברוך הוא למשה: "לך רד כי שחת עמך" (שמות לב, ו). התחנן עליהם, ושבו בתשובה, ונצטוו בעשית

לי ספר, שהמברך נטל בברכה זו שני חלקים בגיהנם! וכבר אמרו (חגיגה טו ע"א) שלכל אחד חלק בגן עדן וחלק בגיהנם. זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן, נתחבב רשע נוטל חלקו וחלק חברו בגיהנם. אין לי ספק, שאותו מבורך, שכבר אינו חי, נטל חלק וחלק חברו בגן עדן. ואין לי ספק, שהמברך נטל בברכה זו שני חלקים בגיהנם!

המשכן לכפר על העגל. שינה הקדוש ברוך הוא אותיות "שחת" וברא על ידן "תחש". ולפי שעה היה, כלומר נברא מהתשובה שעשו וקנו עולמם בשעה אחת. ובמקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים (ברכות לד ע"ב), עד שהיתה ששה ומתפארת בגוניה.

וכלפי מה הדברים אומרים, כלפינו - להפוך כל רעה לטובה!
ואספר - לעת זקנותו המופלגת התפלל ה"חפץ חיים" במנין שהתקבץ בביתו. כל ימות השבוע הגיעו בחורים מהישיבה, ובשבת התפללו עמו בני המשפחה. בליל שבת, לאחר התפילה, עברו על פניו להתברך ולברך.

עבר נכד עם בנו הקט, כבן ארבע, אמר האב: "לך לסבא, אמור גוט שבת". צחקק הילד וטמן פניו במעיל אביו בחיבוק עז.

חיך ה"חפץ חיים" ואמר: "אל תכריחו, בישן הוא. זו מידה טובה שנסתבחו בה ישראל (יבמות עט ע"א)".

המשיכו ועברו, וכנד נוסף עבר עם בנו, רץ הפעוט וניער את ידו של הסב הגדול בצעקת "גוט שבת!" רמה.

הפטיר ה"חפץ חיים": "עז פנים!"

הלם! מי אינו מכיר את הקביעה הנחרצת: "עז פנים לגיהנם!" (אבות פ"ה מ"כ) - ושה"חפץ חיים", השומר פיו ולשונו, יתבטא כך על נינו!
הבחין במבוכה שהשתררה, והסביר: "חלילה, אין כאן שמץ ביקורת ולשון הרע! אבל הצלחת החינוך תליה בדבר אחד: חנך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כב, ו), ובאבחון טבעו של הנער. יש מי שמוטבעת בו בישנות, ויש מי שנחונן בעזות פנים. ואז, אם יחנכוהו לבישנות יתקומם ויתמרד. עליו נאמר: הוי עז כנמר - לעשות רצון אביך שבשמים (אבות פ"ה מ"ב)! זו מידה חיובית ובונה, אם רותמים אותה לטובה ולעבודת הבורא!"

ובענין זה - בשעתו שכנעתי בחור מתיכון חילוני, שילך לישיבה לשנה אחת. שיכיר את המורשת, שיתחבר לשרשיו. שמע לקולי, ויתר לא היה בינינו קשר.

כעבור זמן טסתי לחוץ לארץ. כשחזרתי אמרו לי: יש פה אדם שמתקשר בכל יום, שואל אם חזרת. מסרו לי את המספר, וטלפנתי. "אדון גלינסקי? מה עשית מהילד שלי?!" זה אביו של אותו בחור. "מה קרה", שאלתי.

"תראה", הוא אומר לי, "אנחנו משפחה מסורתית, אוכלים רק מצות בפסח. הבן בא הביתה, ורוצה מצות של רבנים לליל הסדר! תבין, אני לא מדבר על הכסף, רק על השגעון!"

מה עונים לאדם כזה?
אמרתי לו: "תבין. בגמרא כתוב, שלפני שהמשיח יבוא בן קם באביו ובת באמה וכלה בחמותה. זה, נתון. אתם משפחה מסורתית, אז תחליט בעצמך מה עדיף: שהבן יאכל מצות של רבנים, או שיביא גויה הביתה!"

נו, שוין: "אשתי אמרה לי מראש שאין עם מי לדבר". אמר וטרק את הטלפון...

(והגדת)

כיצד מברכין
"ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עמדים" (שמות כו, טו), ואמרו במדרש (שמות רבה לה, ב): לימד הקדוש ברוך הוא דרך ארץ לדורות. שאם יבקש אדם לבנות ביתו מאילן עושה פרות, אומר לו: ומה מלך מלכי המלכים שהכל שלו, כשאמר לעשות משכן אמר: לא תביא אלא מאילן שאינו עושה פרות, אתם על אחת כמה וכמה!

וכאן יש הוראה נצחית: גם כשאתה רוצה לבנות משכן לשכינה ולקדושה, להתקדש ולהתעלות, עליך לראות ולבחון שלא יהיה זה תוך גרימת נזק חלילה!

משה רבינו זכה למחזה הסנה. הוצע לו להיות גואלם של ישראל ומנחיל התורה. איזו התעלות, לרום המעלה. אבל אם יהא זה על ידי פגיעה עקיפה במעמדו של אהרן שהתנבא במצרים, אם יאפילו עליו וישימו בצל, אזי: "שלח נא ביד תשלח" (שמות ד, יג וברש"י). וסרב, עד שהבטיחו הקדוש ברוך הוא שאהרן ישמח בגדולתו, ונאות!

היה בבני ברק יהודי, איני רוצה להזכיר את שמו. היודע, יודע. נמוך היה, לא הגיע לכתפי. ספרו, איני יודע אם זה נכון, שיהודי ירושלמי ראהו לראשונה, שמח כל כך במצוה שנקרתה לידו. הרי זה דור של אוספי מצוות נדירות. את המצוות השכיחות, תלמוד תורה וחסד, כבר שבענו. בקש לברך עליו בשם ומלכות ברכת "משנה הבריות", ואף לזכותו בעיני אמן.

והרי הלכה מפורשת היא בשלח ערוך (אורח חיים ר, ד): כל דבר שמברך עליו, צריך לאחזו בימינו כשהוא מברך. וזו שאלה בגמרא (ברכות נא ע"א), שמאל מהו שתסיע לימין. על כל פנים, הגביהו מן הקרקע טפח (ברכות נא ע"ב), וברך בכונה עצומה -

בשעתו, נשאתי דברים בכינוס תורני בהשתתפות הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל. ספרתי שם, שה"חפץ חיים" זצ"ל נטע לעיר רחוקה, להשתתף בשמחת הנישואין של אחד מתלמידיו בישיבת ראדין. כמנהג אותם ימים, לא נחוגו הנישואין באולם שמחות, אלא נערכו בבית הורי הכלה. בני המשפחה, החתן וחבריו, התכנסו לסעודת המצווה. בחדר המבוא עמד קיטון נטילת הידים. לפני שנטל ידיו, נכנס ה"חפץ חיים" למטבח. המתינו כולם מפני הכבוד, הבינו שמבקש הוא לברר אודות הכשות. למהדרין היתה. יצא, ומילא את הספר כדי שלישי, נטל עד פרקי אצבעותיו מרביעית מצומצמת. תמהו, אך לא העזו להדר יותר ממנו.

כשישב לסעודה, הזכירו כבדרך אגב מימרת רב חסדא (שבת סב ע"ב): אני נוטל במים מלא חפנים, ומשפיעים עלי שפע טובה מלא חפניים...

נענה ה"חפץ חיים" ואמר: "כשנכסתי קודם למטבח, כסבורים אתם שנכנסתי לברר אודות הכשרות? טעות בידכם, האוכל כאן בחזקת כשרות הוא! נכנסתי לברר האם יש כאן שואב מים שממלא את החבית, והתברר שהעוזרת ממונה על כך, ונעזרת בביתה. המשכתי ובררתי: העוזרת אלמנה וביתה יתומה - ואני, איני חפץ במלא חפנים טובה, על חשבון אלמנה ויתומה!" זהו מוסר!

נענה הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל ואמר: ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא (תענית ט ע"א) - בגמרא (בבא מציעא פו ע"ב) מוזכרת תביעה על אברהם אבינו עליו השלום, מדוע הביא לאורחים מים על ידי שליח, כמו שנאמר: "יקח נא מעט מים" (בראשית יח, ד), ולכן גם במדבר ספק הקדוש ברוך הוא מים על ידי שליח, משה רבינו עליו השלום [ועל ידי כך נסבב חטא מי מריבה, ולא נכנס לארץ. ואילו נכנס עמנו היה מלך המשיח (זוהר ח"א רג, א) והיה בונה את בית המקדש ולא היה חרב (סוטה ט ע"א). נורא, מה עלולות להיות תוצאות מעשה שיש עליו תביעה דקה מן הדקה!]

ויש להבין, מדוע לא היתה תביעה רבה יותר. שהרי סוף כל סוף אין הבדל במים אם מביאים בעצמו או על ידי שליח. אבל כשרץ אל הבקר, נתן לכל אחד ואחד לשון שלמה בחרדל, בכזו טובת עין. וכשנתן לפנייהם לחם היה זה משלש סאין קמח סולת. בסאה קמ"ד ביצים, ולשיעור הקטן הוא יותר משמונה קילוגרמים. ורק במים אמר: "יקח נא מעט מים". ובמידה כנגד מידה, היה ראוי שינתנו לעם ישראל במדבר מים במשורה - ואנו שנינו (תוספתא סוכה ג, ג) שהבאר סבבה את כל מחנה ישראל עד שהיו משיטים בה סירות בשני ערוצים, לימין ולשמאל, הרי שלא היתה על כך כל תביעה.

ומדוע, משום שאמר "יקח נא", על ידי שליח. וכיון שכך אין לו להטריח עלי. שאין לעשות חסד על חשבון הזולת. וכמו שאמרנו (בבא בתרא פח ע"ב): "צדק משלך, ותן לו!" וסיפר לי אברך, שבבחרותו ישן בחדרו של הגאון הצדיק רבי יהודה סגל ממנשטטר זצ"ל, ושם לב שמכין ספל מים בקערה, אך מניחו מחוץ לחדר ובבוקר היה יוצא מהחדר ונוטל ידיו. איני יודע האם היה בהליכה יותר מארבע אמות, שהחמירו בו בזהר הקדוש כל כך, וסמך על דברי הרשב"א שכל הבית כארבע אמות. אבל הרי הזהירו שלא להציג הרגלים על הארץ בלא נטילה ("אגרא דפרקא" אות ט) -

שאלו על כך, ותמה לשאלה: "הלא אני קם בעורך ישן, וקול הנטילה עלול להעירך! אין שעת דחק גדולה מזו, ובשעת הדחק התיירו!"... זה מוסר!

בס"ד ונתת על השולחן לחם פנים לפני תמיד (כה, ל) הנביא יחזקאל (מא, כא) מתנבא: וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'". דרשו בגמרא (ברכות נה, א) "כל זמן שסבית המקדש קים - מזבח מכפר על ישראל, ועכשיו - שולחנו של אדם מכפר עליו".

וכן שנינו במשנה באבות (ג, ג) "שלשה שאכלו על שלחן אחד, ואמרו עליו דברי תורה - כאילו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא, שנאמר: וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'". פירש הברטנורא: "מיד כשידיבר בדברי תורה נקרא שולחן אשר לפני ה'".

אדם יכול לשבת בביתו, לשבת על יד השולחן ולאכול סעודה - והסעודה הזאת נחשבת לו כמו קרבן העולה לרצון לפני ה'. זוהי נצחיותה של תורתנו הקדושה. גם כשאין בית המקדש קיים - עדיין ניתן לעשות נחת רוח לקב"ה, כמו על ידי הבאת קרבן. זאת על ידי שולחנו של אדם.

על הכתוב "יעשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" אומר האלשיך הקדוש: "בתוכו לא נאמר כי אם בתוכם. לומר, שהם בעצמם יהיו משכן ומדור אל השכינה. כי היכל ה' המה". כל יהודי יכול להיות היכל ה', הא שטיקל בית המקדש. כשיהודי מתנהג על פי דרך התורה, ומכוון בכל מעשיו למלא רצון ה' ולקדשם לו שמחה - הוא הופך להיות בית המקדש והקב"ה משרה שכינתו בתוכו. גם אם אין בית המקדש - עדיין יכול כל יהודי להיות מקום להשראת השכינה הקדושה.

לפני יותר ממאה שנה גר בצפת רבי שמואל לוריא. הוא היה אחד מנקי הדעת שבעיר, צדיק גדול, עובד ה' וירא שמים בתכלית.

באותם ימים, נסיעה מחוץ לארץ לארץ היה ענין מורכב ומפרך, שלוקח מאוד הרבה זמן וכוחות. לכן היו רבים מאנשי חוץ לארץ שולחים אליו כספים לפרנס את עניי ארץ ישראל, ובקשו ממנו שיתפלל עליהם במקומות הקדושים. הוא נהג ללכת לקברם של הצדיקים הטמונים בצפת ובטבריא, וכן לקברו של הרשב"י במירון. כך נמשך הדבר שנים רבות.

הגיעו ימים ורבי יצחק נחלש מאוד. הוא הרגיש שלא יוכל להמשיך במנהגו לכתת רגליו כמה פעמים בשבוע לציונים הקדושים. כדי שחלילה לא יהיה שקר הוא הודיע לכל אלו ששלחו לו מכתבים עם כספים כדי שיתפלל בעדם, שהוא איננו מסוגל בשום פנים ואופן להמשיך להתפלל בקברי הצדיקים, ושיחדלו לשלוח. ביכלתו רק להתפלל בביתו.

ואז נפלטה מפיו פליטת פה, ידוע שהאדמו"ר מקוצק אמר שמפליטת פה של בן אדם יכולים לדעת מי הוא... וכך אמר: "המקום שאני יושן בו נחשב גם כן למקומות הקדושים"... באור דבריו הוא, כמו שאומר הרמב"ם (הלכות דעות ג, ג) שאפילו כבשעה שאדם ישן, אם כוונתו היא כדי לאגור כוח, כדי שיקום עם כוחות מחודשים לעבודת הבורא - השינה הזאת היא רוחנית. עליה נאמר הפסוק (משלי ג, ו): "בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך". האוכל והשינה אינם רק מכשירים לעבודת השם אלא הם עצמם עבודת ה'! רבי שמואל ידע שכל מטרתו בשינה היא כדי שיהיה לו כוח להמשיך בעבודת ה', לכן נפלט מפיו שמקום השינה שלו הוא גם כן מקום קדוש שאפשר להתפלל בו.

והנה הפלא ופלא: לא רק שהמכתבים מחו"ל לא נעצרו, אלא אדרבה, הזרם שלהם התגבר! יותר ויותר יהודים מחו"ל ראו לעצמם זכות שרבי שמואל יתפלל עבורם במקום בו הוא ישן ואוכל. הם הבינו שבמקום שבו רבי שמואל נוטל את ידיו לאכילה, במקום בו הוא מברך לפני המזון ולאחריו, במקום בו הוא אוכל וכל נגיסה היא לשם שמים - יש קדושה, וגם הוא נחשב לאחד מהמקומות הקדושים שראוי להתפלל בהם.

ישנה אימרה מפורסמת בספרים על הפסוק: "ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד": אדם יכול להיות עסוק באכילה גשמית, ואף על פי כן להתעלות בשעת האוכל בעבודת ה', כך שהפנים שלו נשארות רוחניות.

יש אנשים שהפנים שלהם בשעת האוכל הופכות להיות, רחמנא ליצלן, כפני בהמה. הם אוכלים ברעבתנות, זוללים וסובאים. ויש אנשים שניתן לראות באופן נטילת הידיים שלהם, בצורת הברכות ובצורת האכילה שלהם, שגם בשעת האוכל הם מוסיפים ומתעלים. הפנים שלהם נשארים גם בשעת האוכל אצילות, מלכותיות, רוחניות.

כך פירושו של פסוק: "ונתת על השלחן לחם" - כשהאדם מתיישב לאכול לחם, "פנים" - אם הוא רוצה שהפנים שלו תיראנה עדינות ואצילות, הדרך היא "לפני תמיד" - לחשוב בכל עת לפני מי הוא אוכל ולשם מה הוא אוכל. כך הוא נותר תמיד עם פנים אצילות. אין מצב כזה שבזמן הלימוד הפנים שלו תיראנה מרוממות, וכשהוא מתיישב ליד השולחן - ה' ישמור ויציל.

הצדיק רבי שלמה מקרלין זצ"ל היה אומר, שישנם אברכים שבשעה שהם מתפללים איתו, לומדים איתו, הם במדרגה גבוהה, ממש כמוהו, ולפעמים אפילו עולים עליו, אבל כאשר הם מתיישבים ליד הקערה לאכול, הם נופלים ויורדים מטה.

כבר אמרו: אדם יכול לאכול פרוסת לחם יבשה במים פשוטים ולהיות זולל וסובא, ומאידך גיסא לאכול בשר ודגים וכל מטעמים, ואכילתו תיחשב כקרבן על גבי המזבח. ההבדל נעוץ בצורת האכילה ובהתייחסות אליה.

האדמו"ר ה"בית ישראל" מגור זצ"ל כותב (פרשת תרומה תשי"ז), שכאשר אדם נותר דבוק בגשמיות - הוא אינו יכול להשיג הישגים רוחניים. רק מי שמתנתק מגשמיות העולם הזה - יכול להתעלות ולהתקרב להשי"ת.

ומה יעשה אדם כדי שלא יתגשם בעת אכילתו? אומרת התורה: "ועשית לו מסגרת" - עליו לעשות לעצמו מסגרת, מה כמות האוכל שיש לאכול, מה לאכול ומה לא לאכול, ולא לאכול בלי חשבון. כך ימנע מאכילה יתירה הגורמת להתגשמותו.

ה"בית ישראל" נפטר בשנת תש"מ. בעת שנודע על פטירתו, ישב האדמו"ר ה"שפע חיים" מקלויזנבורג זצ"ל בסעודת סיום הש"ס שערכו חסידי צאנז בניו ג'רסי. האדמו"ר אמר שיחה על סיום הש"ס, ובסיומה פרץ בבכי נורא ואמר דברי הספד על הנר המערבי שכבה:

המשנה הראשונה במסכת ברכות אומרת: "מאימתי קורין את שמע בערבית? משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם עד סוף האשמורה הראשונה". קשה, בודאי שאכילת תרומה זה מצוה, ומכל מקום, איך יכול התנא לכוון ביחד את קריאת שמע ואת קבלת עול מלכות שמיים שהוא עניין רוחני - עם אכילת תרומה, שהיא דבר גשמי? בודאי לא מדובר כאן בהשוואה רק מבחינת עיתוי הזמן, שזמנם שוה, אלא בדבר עמוק יותר.

הוא באר ואמר רעיון מרגש: בכחה של כל פעולה חיובית שיהודי עושה - להשפיע על יהודי המתגורר בקצה אחר של העולם. אדם מתפלל היטב, לומד היטב במקום אחד, וזה גורם שיהודי במקום אחר יקבל זיק של התעוררות, שידליק ניצוץ של אש קודש בנשמתו, והוא יחליט לעזוב את הדרך שהלך בה עד כה ולפתוח דף חדש בחייו.

זהו שאמרו חכמינו הקדושים: "מאימתי קורין שמע בערבית"? אדם נמצא במצב של "ערבית". לילה. חשך. מצבו הרוחני אינו טוב. הוא אינו מאיר כשמש בצהריים. שואל התנא הקדוש: איך יכול להיות שגם יהודי כזה יתעורר ויתחזק ויחליט לקבל על עצמו עול מלכות שמים? איך קרה הדבר? מי הביא אותו לכך? משיב התנא: "משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם". יתכן לפעמים שכהן יושב בביתו ואוכל תרומה, והוא אוכל אותה בצורה עדינה ביותר, לא מגושמת. הוא גם מברך את הברכה שלפניה בהתבוננות ובכוונה כראוי. כל זה הופך את שולחנו להיות "השולחן אשר לפני ה'". זה מאיר באור יקרות שיהודי שהיה במצב של "ערבית" – חשך ולילה, יתעורר לקרא קריאת שמע.

כמה עולה בקבוק מיץ תפוזים כזה? חמשה, מקסימום עשרה שקלים. תתבונן ותראה כמה מיליוני מיליונים כבר הוציאו כדי שיהיה לנו את הבקבוק מיץ תפוזים זה...

הקב"ה ברא את העולם. הוא ברא את הארץ ואת האדמה וצויה על האדמה שתוציא דשאים זרעים וצמחים. אחר כך הביא גשם שירוה את האדמה, ושמם שתבשיל את הפירות. גם בזה לא די אלא צריך גם צל... רק כך גדלו התפוזים.

יפה. יש לנו תפוזים. ומה הלאה? צריך שיבא אדם ויקצור את התפוזים. היה עליו לברא את אדם הראשון, ואחריו הדורות הבאים ממנו. כך יש לנו אדם שיכול לקטוף את התפוזים.

אבל איך קוטפים טונות של תפוזים? צריך שיהיה בית חרושת שייצר מכונת חיתוך, או מסור גדול, כדי לקטוף את התפוזים. יפה. קצרו את התפוזים והם מונחים על הרצפה. מה עושים איתם? צריך בית חרושת נוסף שמייצר ארגזים, שבהם אפשר יהיה לאחסן את התפוזים.

מאחר שמדובר בכמות גדולה של תפוזים, יש צורך בחברה נוספת, המייצרת מנוף מיוחד שירים את כל התפוזים ויניחם בארגזים.

יפה. יש לנו ארגזים מוכנים. איך הם מגיעים אלינו? שוב יש חברת הובלה מיוחדת, שמרימה את הארגזים ומניחה אותם על המשאית. יש איפוא צורך במפעל נוסף: מפעל שמייצר משאיות.

כעת צריכים להקים בית חרושת של מסחטות שישחטו את הפרי. שוב הוצאות של מליונים, אבל לא די בזה. יש צורך בבית חרושת מיוחד שייצר בקבוקים שאליהם נעביר את המיץ הנסחט. ועדיין, אם הבקבוקים ישארו פתוחים יכנסו לתוכם לכלוכים וחיידיקים, ועלולים הם להישפך, צריכים בית חרושת של פקקים.

אם כן, ראו כמה בתי חרושת יש: של ארגזים, של הובלות, וטרקטורים, ושל מסחטות, ושל בקבוקים ושל פקקים...

נפלא מאוד. סוף סוף יש בידינו בקבוק מיץ תפוזים עם פקק. אך, הרי לא אשתה ישירות מהבקבוק, צריך כוס! הקב"ה מזמין בית חרושת של כוסות. הכל נפלא.

כל בתי החרושת האלה מסתכמים במאות מיליוני דולרים. ולי, בכמה שקלים בודדים יש בקבוק מיץ תפוזים...

לפני שבכתיבי 'שהכל נהיה בדברו' התבוננתי בכל מה שאמרתי, העברתי במוחי את כל התהליך שצריכים התפוזים לעבור עד שמיץ תפוזים מונח לפני בתוך כוס, תהליך שמתכנס במיליארדי דולרים, ולי יש כוס מיץ בכמה שקלים...

כמוכן לא כל אחד מאיתנו נמצא בדרגה כזאת. מכל מקום זה נותן לנו מושגים כיצד יש לגשת לברכה.

אף אנו יכלים לשאוב מן הדברים חיזוק גדול: כשאדם מתיישב לאכול, לא זו בלבד שמטרת האוכל היא כדי שיהיה בריא ויכול לעבוד את ה' במלוא העוז והתעצמות, אלא מי יודע איזה תיקון של איזו נשמה, ואי גרם בצורת האכילה שלו ובכרעות שלו לפני האוכל ולאחריה.

זוהי ה"מסגרת" שהיתה לשולחן, כפי שהבאנו מה"בית ישראל": אדם צריך לאכול ולשתות, אבל שיהיה לזה גבול. לא כמו זולל וסובא. שהאוכל יהיה באופן כזה שישאיר את הפנים עם אור ורוחני. לחם פנים. עם זו זהב. ולא רק האוכל יתעלה, אלא גם את הנשמות המגולגלות לשוב לצור מחצבתן. זאת על ידי שהוא מברך בכוונה ואוכל בעדינות הראויה.

(הגר"א טויסיג – דורש טוב)

זהו שאמרו חכמינו הקדושים: "מאימתי קורין שמע בערבית"? אדם נמצא במצב של "ערבית". לילה. חשך. מצבו הרוחני אינו טוב. הוא אינו מאיר כשמש בצהריים. שואל התנא הקדוש: איך יכול להיות שגם יהודי כזה יתעורר ויתחזק ויחליט לקבל על עצמו עול מלכות שמים? איך קרה הדבר? מי הביא אותו לכך? משיב התנא: "משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם". יתכן לפעמים שכהן יושב בביתו ואוכל תרומה, והוא אוכל אותה בצורה עדינה ביותר, לא מגושמת. הוא גם מברך את הברכה שלפניה בהתבוננות ובכוונה כראוי. כל זה הופך את שולחנו להיות "השולחן אשר לפני ה'". זה מאיר באור יקרות שיהודי שהיה במצב של "ערבית" – חשך ולילה, יתעורר לקרא קריאת שמע.

כאן הוא הוסיף ואמר בכ"י "ישב צדיק נשגב, יסוד עולם, בירושלים, ומצודתו היתה פרוסה למרחקים. אלפי יהודים חזרו לצור מחצבתם על ידו. יכול יהודי לשבת בבית שלו, בחדרו, ולהתנהג בקדושה ובטהרה עליונים, ועל ידי זה הוא מאיר אלפי נשמות ישראל שיתקרבו לאביהם שבשמים.

זהו שאמרו חז"ל שבזמן הזה, שבעוונותינו הרבים אין לנו בית המקדש, שולחנו של אדם מכפר. אין הכוונה שהשולחן מכפר רק על האדם עצמו, אלא הוא מביא כפרה לכל עם ישראל, וכמו אכילת הכהנים שהיתה משפיעה אור יקרות למרחוק, ומציתה נשמות לקבל על עצמן עול מלכות שמים.

רבי יהודה החסיד שהיה מבעלי התוספות, מספר ב"ספר חסידים" (אות מז) סיפור מאוד מעניין:

מעשה באדם שמת לפני זמנו, זמן רב לאחר שנפטר מן העולם התגלה בחלום לאחד מקרוביו. שאל אותו הקרוב: "מה קורה איתך שם?"

השיב לו הנפטר: "בכל יום דנים אותי על שלא הייתי מדיקדק לברך ברכת המוציא וברכת הפירות וברכת המזון בכוונת הלב. משום כך דנים אותי".

שאל אותו הקרוב: "והרי אין משפט לרשעים אלא שנים עשר חודש בלבד, ואתה, כבר עברו יותר משנים עשר חודשים מאז פטירתך?"

השיב לו הנפטר תשובה מפחידה מאוד: "אמת, לא דנים אותי כל כך קשה כמו שדנו אותי בשנים שר החדשים הראשונים, אבל בענייני של אי זהירות בברכת הפירות ובברכת המזון – אפילו אחרי שנים עשר חודשים ממשיכים לדון ולהעניש.

לדודי רבי חיים ברים זצ"ל, שהיה מצדיקי ירושלים, היה חבר טוב, ידיד נעורים, רבי משה יהושע לנדא זצ"ל, שהיה גאון עולם, צדיק וירא שמים. שניהם נסעו הרבה פעמים ללמוד תור אצל ה"חזון איש".

לפני שרבי משה יהושע נפטר, הוא חלה ונסעו איתו לארצות הברית. זהו סיפור ארוך, אבל כאן אספר רק את החלק הנוגע לענייננו:

הגיע היום, ואחרי שעות רבות של התרוצצויות, בהן לא יכול היה לשתות, והצמאון גבר עליו מאוד – הם עלו למטוס לשוב ארצה. הוא היה זקוק לכוס שתיה כמו אוויר לנשימה. ישב לידו אדם עם בקבוק מיץ תפוזים, והוא מזג כוס לרבי משה יהושע.

רבי משה יהושע לקח את הכוס, סובב אותה פעם אחת, פעם שניה ושלישית, לקח את הבקבוק והתבונן גם עליו, ועוד פעם, אחר כך המשיך להתבונן גם על הפקק, ורק אז ברך "שהכל נהיה בדברו" תוך שהוא פורץ בכ"י.

והיה הדבר לפלא: מה קורה כאן? הרי הוא כל כך צמא וזקוק לשתיה? מה הוא מתבונן בכוס, בבקבוק, בפקק?

אחרי שגמר לשתות וברך ברכת "בורא נפשות" הבחין רבי משה יהושע בפליאה, ואמר ליושב לידו: "בא ואסביר לך מה היה כל העניין", וכה היו דבריו:

בדרך הדרוש

בית מצרים ונתקדשו, היינו דכתיב ויקחו לי תרומה בלשון (פנים יפות) להחזיר לאדם חשוב לא מהני אע"ג דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה אין הנותן מתחשב בכך ע"ש

ועוד יש לפרש ענין ויקחו לי תרומה שאחז"ל [תנחומא עקב יא] משה שיבר את הלוחות כדי לעשות ישראל כפנויה שזנתה, קשה טובא דאם היו הקידושין ע"י הלוחות בשעה שקיבלם בהר כדן שליח קבלה, מאי תועלת בשבירה כיון שכבר נתקדשו, ואם היה כשליח הולכה א"כ אפילו אם לא ישתברו הרי היה הזנות קודם אירוסין: ונראה מזה כדעת המפרשים שהקידושין היה ע"י ביות מצרים וביות הים, אלא שהיה בתנאי שקיבלו את התורה וכיון שנשתברו הלוחות בטלו הקידושין עד שתצדקה להם הש"י ע"י בנין המשכן, ופירשנו בזה מ"ש אהרן להם בפי כי תשא [לב, כד] למי זהב ואין הלשון מובן, ותו דהיה להם זהב הרבה מביות הים, כמו שמצינו בבנין המשכן שאמר מרים העם להביא, אמנם הענין הוא לפי שביות מצרים וביות הים כקידושין ע"ת, וכיון שחטאו הרי הקידושין בטלים ואין זהב שלהם, והיינו דאמר להם למי זהב אבל בנדבת המשכן שחזרו הקידושין למקומם וקנו ביות הים הרבו להביא, הרי שתרומה זו על ידי קנו את

(שב שמעתתא בהקדמה)

עוד יש לפרש ענין ויקחו לי תרומה שאחז"ל [תנחומא עקב יא] משה שיבר את הלוחות כדי לעשות ישראל כפנויה שזנתה, קשה טובא דאם היו הקידושין ע"י הלוחות בשעה שקיבלם בהר כדן שליח קבלה, מאי תועלת בשבירה כיון שכבר נתקדשו, ואם היה כשליח הולכה א"כ אפילו אם לא ישתברו הרי היה הזנות קודם אירוסין: ונראה מזה כדעת המפרשים שהקידושין היה ע"י ביות מצרים וביות הים, אלא שהיה בתנאי שקיבלו את התורה וכיון שנשתברו הלוחות בטלו הקידושין עד שתצדקה להם הש"י ע"י בנין המשכן, ופירשנו בזה מ"ש אהרן להם בפי כי תשא [לב, כד] למי זהב ואין הלשון מובן, ותו דהיה להם זהב הרבה מביות הים, כמו שמצינו בבנין המשכן שאמר מרים העם להביא, אמנם הענין הוא לפי שביות מצרים וביות הים כקידושין ע"ת, וכיון שחטאו הרי הקידושין בטלים ואין זהב שלהם, והיינו דאמר להם למי זהב אבל בנדבת המשכן שחזרו הקידושין למקומם וקנו ביות הים הרבו להביא, הרי שתרומה זו על ידי קנו את

מדור "הלכה למעשה" - הלכות מענייני הפרשה והזמן

ההלכות נערכו ע"י בעל 'חוקי חיים' ונמסרו ע"י 'חדר הוראה' ירושלים עיה"ק

הלכות צדקה - חלק א'

ד"ר צדקה דרך כבוד

א. ישנם הרבה עניינים והקפדות שמטבעם היה יותר מתאים למצוא אותם בספרי מוסר ומ"מ הם מהווים סעיפים בשלחן ערוך כהלכה פסוקה והם הלכות ודינים איך לקיים מצות צדקה בדקדוק המצות ככל שאר ההלכות בקיום שאר מצוות כגון אתרוג ושופר וכדומה.

אשרי משכיל אל דל

ב. צריך אדם להשתדל למעט בושת העני בנטילת הצדקה, וכמו שאמרו חז"ל עה"פ "אשרי משכיל אל דל", זה המתבונן כיצד לתת צדקה לעני באופן שלא יתבייש בקבלתה (ויקרא רבה ל"ד, א').

מהטוב והיפה

ג. הרוצה לזכות לעצמו, דהיינו שכל אשר יעשה לשם שמים יהיה לעצמו שיזכה ע"י זה לשני עולמות (ברכי יוסף אות ה), יכוף יצרו הרע וירחיב ידו וכל דבר שהוא לשם שמים יהיה מהטוב והיפה, אם בנה בית תפילה, יהיה

נאה מבית ישיבתו, האכיל הרעב, יאכיל מהטוב והמתוק שבשולחנו, כיסה ערום, יכסה מהיפה שבכסותו, הקדיש דבר, יקדיש מהיפה שבבכסו, וכן הוא אומר (ויקרא ג, ט"ז) "כל חלב לה" (ש"ע י"ד סי רמ"ח ס"ח).

ד. כסף קטן לעני. הנותן צדקה לעני צריך לתת בצורה מכובדת, ולא יתן הרבה מטבעות קטנים בדרך שנראה שרק רוצה ליפטר מהם (שערי צדק פ"א סקצ"ה), ועדיף לתת הכסף קטן והמטבעות לחנות שהם צריכים לזה..

להערים לעני כדי לקבל

ה. לומר שהוא מתנה. עני שאינו רוצה ליקח צדקה מחמת בושת, מערימים ונותנים לו לשם מתנה או לשם הלואה (ש"ע סי ר"ג ס"ט), דהיינו שיראו הגבאים באיזה ענין יקבל העני יותר ברצון ולא יתבייש בדרך מתנה או בדרך הלואה (ב"י), כגון שיתנו לו צדקה במתנה גמורה ולא יאמרו לו שהוא ממעות צדקה.

ו. לומר שהוא הלואה. אם גם מתבייש לקבל מתנה, יתנו לו בתורת הלואה, ולא יפרעו ממנו הלואה זו כשירחיב לו (טור), אלא אם בא לפרוע מעצמו יקבלו ממנו (ר"ן כתובות דף כ"ט ע"ב, דרכ"מ קס"ה).

ז. לנקות הלואה ממעות צדקה. כמו כן אם הלואה מעות לעני ואינו פורע, רשאי המלוה לנכות מהלואה מחשבון הצדקה שלו עכ"פ כשהיה דעתו מתחילה על כך, ואף כשעושה זאת שלא מדעת העני (מור בספרו צדקה ומשפט פב סקנד).

ח. לתת בדרך עקיפין. כן מותר להערים ולתתו בעקיפין דרך מקום אחר שבין כך נותנים לו כסף, כגון אם העני עובד כמה שעות, מותר לתת המעות למעסיקו כדי שיקבלו ממנו ולומר שהוא תוספת מעות על עבודתו, או כגון שאברך לומד עם תלמיד, מותר לתתו לתלמידו להוסיף על משכורתו כאילו שהוא ממנו.

לתת צדקה לאשה כשבעלה אינו רוצה לקבל צדקה

ט. כשבעל אינו רוצה לקבל צדקה משום בושה או משום שהוא בעל מדרגה באמונה ובטחון, והאשה במצב שחסר לה ולילדים דברים הבסיסים למחיה וכדומה, יכולה האשה ליטול צדקה לצורך הבית וילדיה בלי ידיעתו, ולא הוי בכלל ההתחייבות בתנאים שנכתבו בינם שלא יעלימו זה מזו (הגר"י זילברשטיין, חשוקי חמד כתובות דף ס"ו).

י. כשגבאי צדקה יודע מצב דחוק כזה, גם זה נכלל בהערמה שמותר להם לעשות כן כדי שהמשפחה יקבלו מהם, אבל זה בתנאי שלא יודע הדבר לבעל כדי שלא לגרום מריבות ומחלוקת (שם).

צורת נתינת צדקה לעני

יא. בסבר פנים יפות. צריך ליתן הצדקה בסבר פנים יפות בשמחה ובטוב לבב ומתאונן עם העני בצערו ומדבר לו תנחומין, ואם נתנה בפנים זועפות ורעות, מפסיד זכותו (ש"ע סי רמ"ט סג), ו"א שהפסיד מצות צדקה לגמרי (ש"ך סקט), ו"א שהכוונה שהפסיד שכר הנתינה מ"מ מצות צדקה קיים (טז סק"ב).

יב. כשבא לו בן תורה. מבואר במדרש (רבא פ נשא פרשה ג, ז) שהנותן לבן תורה זוכה להיות שותף בתורתם, וע"ז כתב החפץ חיים שכשבא לו בן תורה אצלו לבקש כסף, יקבלנו בסבר פנים יפות כמי שבא אצלו שותפו בעסק שהרוויח על ידו הון רב, ועבור זה יזכה לקבל לבסוף בעולם הבא את חלק התורה שבא ע"י ההחזקה ג"כ ברוב שמחה ולאפוקי מה שבעונותינו הרבים מהנהגת איזה חסר מדע שההחזקה הוא בבזיון ובצמצום ובפנים זועפות, ובמידה שאם מודד בה ימדדו לו ח"ו לבסוף ועל כן החכם עיניו בראשו (אהבת חסד פכ אות ז).

יג. סכום רב בעצב או סכום קטן בפנים יפות. אם אדם יכול לתת סכום רב אבל יהיה בעצב, או יכול לתת סכום קטן אמנם בפנים יפות, נחלקו הפוסקים מה עדיף, ו"א שסכום קטן עדיף כל שהוא בפנים יפות (מהר"י קורקס פ"י ה"ד), ו"א שסכום רב עדיף אע"פ שהוא בעצב, כל שאינו ממש בפנים זועפות (הגר"ח קניבסקי, דרך אמונה עמ' קל"א).

יד. עצב בלבו. אם נתן בסבר פנים יפות רק בחדרי לבו צר לו בנתינה, לרוב פוסקים מקיים בזה מצוה צדקה וגם מקבל שכר נתינה (ש"ך שם סק"ט).

טו. לא יבזה העני. אם שאל לו העני ואין לו מה לתת לו, לא יגער בו ויגביה קולו עליו, אלא יפייסנו בדברים ויראה לבו הטוב שרצונו ליתן לו אלא שאין ידו משגת (ש"ע סי רמ"ט ס"ד), ואם מבזהו ברבים ח"ו עובר על איסור המלכין פני חבירו ברבים.

טז. נתינה המועילה לעני. הנותן צדקה ישתדל לתת באופן שיהיה לעני יותר תועלת וטובה מנתינתו (גמ' סוכה דף מ"ט ע"ב) ואז הנתינה היא הצדקה, והטורח הוא החסד (רש"י שם).

יז. ולכן כשנותנים לעני עצמו [לא לגבאי צדקה או למוסד] אם העני צריך אוכל, יש לתת לו אוכל, ואם צריך למעות יש לתת לו מעות (יוסף אומץ פרק הצדקה ומעשר), ומזומן יותר טוב מצ'ק, וצ'ק טוב יותר מ'משטרעטי ואוייטצער' [שובר צדקה המצוי באנגליה].

נתינה בעמידה וביד ימין

יח. בעמידה. כשנותן צדקה לעני, יתן בעמידה מאחר שהוא מצות עשה וכמו שאר מ"ע שעשייתם בעמידה (כף החיים א"ח סי נ"א סקמ"ד, שו"ת בצל החכמה ח"ג סי ל"ג אות ט', דרך אמונה פ"ז סוף סק"א).

יט. יד ימין. כשנותן צדקה, יתן ביד ימין (שו"ת דברי יציב אה"ע"ז סי נ"ג), ואפילו איטר יד יתן ביד ימין (שם, קונ' איש איטר).

נתינה ע"י ארגון או גבאי צדקה

כ. כהיום ישנם הרבה משפחות שמתביישים לקחת צדקה, אמנם כשמקבלים דרך ארגון הם מרגישים יותר מכובד, כ"ש כשיש משפחות שברוך כלל לא לוקחים מצדקה ואינם מורגלים לזה כלל, וכשמגיע לימים טובים וההוצאות מרובות מרגישים את הקושי אמנם מתביישים ביותר לקחת ממעות צדקה.

כא. תומכי יוצאי אנגליה T.Y.A. לתועלת זה באים ארגוני צדקה כגון 'תומכי יוצאי אנגליה' T.Y.A. והשכילו אל הדל (אות ב) ועוזרים למשפחות בני תורה (אות יב) בדרך כבוד ובדרך חכמה (אות ה), בסבר פנים יפות (אות א), להקל עליהם את הוצאות הימים טובים. אשרי להם בזה ובבא [ובפרט הגבאי שינתן יפה!].